



ארגון רבני צהר
היהדות של כולנו



כשר בחו"ל

כשרות מזון בחו"ל

// הרב אורי דובדבני ראש מערך הכשרות בארגון רבני צהר

הלכות שבת בחו"ל

// הרב דוד סתיו יו"ר ארגון רבני צהר ורבה של שוהם, והרב אברהם סתיו

כנס הקיץ של צהר מגיע אליכם [כמעט] עד הבית...

נוגעים במה שנוגע לכולנו
מבלי שתצטרכו לקחת יום חופש

/ גוש עציון

כ"ז בתמוז, 10.7, 18:30

/ מודיעין

כ"ז בתמוז, 10.7, 18:30

/ עמק המעיינות

ד' באב, 16.7, 18:30

/ ירוחם

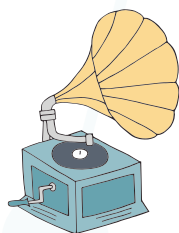
ה' באב, 17.7, 18:30

/ אלקנה

ז' באב, 19.7, 18:30

/ רעננה

ז' באב, 19.7, 18:30



נושא אחד. 6 מוקדים. עשרות מרצים.

שיעורים תורניים הרב אלישע אבינר, הרב רא"ם הכהן, הרב אייל ורד, הרב חיים נבון, הרב דוד סתיו, הגב' רחלי פרנקל, הרב יובל שרלו. **שני דורות, שיעור אחד** הרב דוד סתיו ובנו הרב אברהם סתיו, הרב רפי פוירשטיין ובתו בתיה סתיו, הרב בני לאו ובנו הרב ידידיה לאו, הרב יובל שרלו ובתו אביטל לוין, הרב שי פירון ובתו אור פירון זומר, הרבנית הדסה פרומן ובנה שיבי פרומן. **הרצאות מקצועיות** פרופ' יורם הרפז, חילי טרופר, ד"ר ליאור צורף, הגב' נחמה קירשנבאום אבינר, ד"ר צוריאל ראשי. **בקיץ הזה מקשיבים, לומדים ובונים גשרים.**

90 ש' לזוג << 50 ש' ליחיד **שלוש הרצאות. ארוחה חלבית. חווית למידה.**
לתכנית הכנסים ברחבי הארץ ולרכישת כרטיסים היכנסו לאתר www.tzohar.org.il

4 הקדמה

5 כשרות מזון בחו"ל

5 **מבוא:** איך שומרים כשרות בחו"ל?

7 **פרק א:** כשרות בטיסה ובנמל התעופה

8 **פרק ב:** כשרות הלחם בחו"ל

11 **פרק ג:** חלב ומוצריו

15 **פרק ד:** משקאות אלכוהוליים

19 **פרק ה:** דגים

24 **פרק ו:** "אכילה בחוץ" – אכילה במסעדה צמחונית, בית קפה וערכת הקפה

27 **פרק ז:** מוצרים בסיסיים שניתן לקנות ללא השגחה ברוב המדינות בעולם

28 **פרק ח:** הכשרת צימר או דירה

31 שבת בחו"ל

31 **מבוא**

31 **פרק א:** נסיעות בערב שבת ובשבת

34 **פרק ב:** שהייה במלון ובצימר בשבת

36 **פרק ג:** טיולים ובילויים בשבת



מהדורה שנייה (מורחבת) | תמוז תשע"ח

כל הזכויות שמורות לארגון רבני צהר

עריכת לשון: בנימין פרנקל

עיצוב: זליגר שומרון

אנו שמחים להגיש לפניכם מהדורה שנייה ומורחבת של המדריך לשמירת כשרות בחו"ל. דרך ארוכה נעשתה מאז החוברת הקודמת, שהתקבלה בשמחה רבה בציבור. הפצת החוברת הבהירה לנו את הצורך הציבורי בכניסת צהר לעולם הכשרות כדי לרומם ולהרבות כשרות בישראל.

בחוברת זו הוספנו כמה וכמה נושאים על פי הקולות העולים מן השטח, וכדרכנו בצהר אנו עושים זאת מתוך נאמנות להלכה ומתוך הבנה של המציאות. כרבני קהילות ורבנים העוסקים מדי יום בביצור הכשרות בעם ישראל היעד העומד לפנינו הוא להרבות כשרות בישראל. בהמשך לדרכו של הרמב"ם, אשר קבע את הלכות כשרות בספר קדושה, אנו מאמינים כי קדושת האכילה היא מן המפתחות לקדושת האדם וקדושת החברה. זה כמה שנים אנו עדים לתופעה כפולה: חלקים לא מבוטלים בציבור הדתי בוחרים לבלות את חופשותיהם בחו"ל, לטייל ולראות עולם; לצד זאת, ברוך ה' גוברת והולכת המודעות לשמירת הכשרות ולעובדה כי תעשיית המזון המודרנית מציבה אתגרים חדשים, חלקם לא פשוטים, בפני שומרי הכשרות.

כמו במהדורה הראשונה, מובא כאן סיכום של הנושאים המרכזיים שבהם נתקל מי שנוסע לחו"ל, בנסיעת עסקים או לחופשה, עם עדכונים ומילואים לאור תגובות שקיבלנו ובתוספת נושאים הלכתיים שלא נדונו במהדורה הקודמת. כדי שהדברים יהיו ברורים והקוראים יוכלו לרוץ בהם השתדלנו לכתוב את הדברים בצורת סיכום הלכתי קצר עם מעט רקע להרחבה (כולל הפניות למקורות העיקריים בפסיקה). מובן שבמסגרת זו אי אפשר להתייחס לכל הנושאים והמצבים שהנוסע עלול להיתקל בהם, אולם השתדלנו לדון במה שנראה לנו חשוב, עיקרי ושכיח. יש נושאים שהם רק חלק מהמכלול הגדול של הלכות כשרות וראוי לכל עובד ה' להיות בקיא בהם, אולם היישום שלהם במצבים השונים של נסיעה לחו"ל – נדיר יחסית.

מבחינת דרכי הפסיקה השתדלנו להיצמד פחות או יותר לפסיקה המקובלת והצבנו לפנינו את משנתו של איש כשרות מובהק שהלך מעמנו לפני כמה שבועות – הרב אלישיב קנוהל זצ"ל, בספרו "ואכלת ושבעת". מעבר לכך, ראוי לכל אחד ואחת להתייעץ עם רבותיהם, שמהם לומדים תורה ואליהם רגילים לפנות בשאלות הלכתיות. אנו מקווים כי עשינו מלאכתנו נאמנה וכי הצלחנו להציג לפניכם כלי בסיסי שיסייע לכם בנסיעה הבאה שלכם לחו"ל.

לסיים: פרסום החוברת השנה גורם לנו סיפוק רב, אך גם אתגר הממלא אותנו בתחושת חובה, אחריות ושליחות. זיכה אותנו הקב"ה להתחיל בשליחות אשר זמן רב ביקש חלק מהציבור שניקח על עצמנו: הקמת ועד כשרות ומערך כשרות בפריסה ארצית רחבה, המעניקים שירותי כשרות ברמה גבוהה, בנאמנות הלכתית צרופה, באמינות, במאור פנים ומתוך תודעת שירות. אנו רואים ברכה במעשה ידינו ועודו היד נטויה. בלב רועד וברגש אחריות עצום אנו תפילה לקדוש ישראל כי יחזק את ידינו להרבות כשרות וקדושה בישראל.

**בברכת נסיעה טובה,
ארגון רבני צהר**



ארגון רבני צהר
היהדות של כולנו

כשרות מזון בחו"ל

// הרב אורן דובדבני ראש מערך הכשרות בארגון רבני צהר

מבוא: איך שומרים כשרות בחו"ל?

בעבור יהודי שומר כשרות המתגורר בחו"ל דרך קבע, שמירת כשרות היא אתגר תדיר: כשהוא קונה מצרכי מזון, שותה כוס קפה או מוזמן לאירוע. בניגוד לחיים בארץ, הכשרות בחו"ל איננה פשוטה או מובנת מאליה. זו כנראה הסיבה שישראלים לא מעטים השומרים כשרות נבוכים כאשר הם נוסעים לחו"ל. כיצד מזהים מוצר כשר כאשר אין סימני כשרות על האריזה? האם מוצר כשר המוכר בישראל, כשר גם במדינות אחרות? האם ניתן לסמוך על רשימת המרכיבים שעל האריזה כדי לדעת אם מוצר כשר? מה לגבי "פת נוכרי" או "בישול נוכרי"? בפרק זה ננסה להציג כמה כללי מפתח חשובים:

התארגנות נכונה

הניסיון מלמד שכאשר נערכים באופן מאורגן, מתוכנן ומובנה אפשר להגיע לרמת שמירת כשרות גבוהה ומשביעה גם בנסיעה ובשהייה מחוץ לבית. יש לזכור כי התנאי הבסיסי לשמירת כשרות הוא סדר וארגון; התארגנות מסודרת לפני הנסיעה עשויה להקל על שמירת הכשרות בנסיעה עצמה.

ברור מאליו כי ישנו הבדל בין נסיעה לחופשה עם הילדים ובין חופשה זוגית-רומנטית או נסיעת עסקים. ישנו הבדל בין שהייה בצימר או בדירה כשאתם מבשלים לעצמכם כמו ב-Airbnb ובין שהייה במלון. סגנון החופשה או הנסיעה שלכם והשאלה אם אתם מתבססים על ארוחות שאתם מכינים בעצמכם – ישפיעו על ההתנהלות שלכם גם מבחינת הכשרות. לכן, אנו ממליצים להתארגן לפי הרשימה הבאה:

- 1. בדרך אל היעד:** לדאוג לארוחות כשרות בטיסה ולמזון כשר בנמלי התעופה שבהם אנו עוצרים בדרך.
- 2. היכן נתאכסן? בצימר:** האם יש שם כלים שנצטרך להכשיר? מה ניתן להכשיר ומה לא ניתן? ומה נצטרך להביא עמנו? **במלון:** מה ניתן לאכול במלון? (ראו סעיף 3)
- 3. מוצרי מזון ומצרכים:** יצירת קשר עם הקהילה המקומית או הרב המקומי כדי להשיג רשימת כשרות מקומית. לאלו מצרכים נזדקק?

בתרשים הבא מוצגים הדיונים השונים הקשורים לשמירת הכשרות בחו"ל:



בישול נוכרי

"בישול נוכרי" הוא נושא הלכתי חשוב שנרחיב עליו בפרק המבוא – הן משום שרוב הישראלים כמעט ואינם נתקלים בבעיה זו כדבר שבשגרה, והן מפני שהבנות יסודות ההלכה בזה תסייע לנו בפרטי הדינים.

משמעות האיסור היא שליהודי אסור לאכול מאכל שבישל נוכרי. זהו איסור דרבנן שטעמו כפול: א) החשש שמא יאכיל הגוי את היהודי דבר אסור. ב) משום "חתנות" – היינו, הצורך לשמור על גבולות חברתיים בין יהודים לנוכרים ולמנוע קרבה ועירוב ביניהם. זהו איסור דרבנן עצמאי שתקף גם אם מרכיבי המזון והכלים שבהם הוכן כשרים לגמרי; למרות זאת המאכל עצמו אסור כיוון שתהליך ההכנה נעשה בידי נוכרי.¹

קיצור הלכות איסור בישול נוכרי

- גזירת בישול נוכרי חלה רק על מאכל שאינו נאכל ללא בישול. מאכל שמקובל לאוכלו חי אינו נאסר כאשר הוא מבושל בידי נוכרי.²
- "עולה על שולחן מלכים" – רק תבשיל הנחשב "מאכל חשוב" נאסר משום בישול נוכרי. קשה להגדיר במדויק מהו "מאכל חשוב" וההגדרות משתנות ממקום למקום בהתאם לתרבות ולתנאים. מאכל הנאכל על ידי פשוטי העם והעניים לא נקרא "מאכל חשוב" (גם כאשר עשירים אוכלים אותו מדי פעם).
- מאכל המורכב מחומרי גלם כשרים הצריכים הכנה נוספת לאחר בישולם (אבקות מרק, קפה, פסטה וכדומה), מותר באכילה משום שכל שלב נדון בפני עצמו.³ גם אם מדובר במאכל שהגוי בישל תחילה ולאחר מכן עיבד שלא בדרך בישול (למשל: טחינה או חומוט) – המאכל מותר.
- כאשר היהודי משתתף בבישול אין במאכל איסור בישול נוכרי. הפוסקים נחלקים בהגדרת ההשתתפות הדרושה. לדעת הרמ"א די שהיהודי מדליק את התנור או מגדיל את עוצמת האש ולדעת השו"ע על היהודי לעשות מעשה בתבשיל עצמו (לערבב את התבשיל, להניח אותו על האש או להפוך את המאכל בצלייה).⁴ ישנם פוסקים הסוברים שבמפעלים, מסעדות או בתי מלון, כיוון שאין קשר קרוב בין הטבח לסועד – גם הפוסקים כשו"ע יכולים לסמוך על שיטת הרמ"א.⁵
- הרמ"א מביא דעה ולפיה גם אם היהודי הדליק אש (למשל נר) ומן הלהבה הזו הדליק הגוי את התנור – אפשר להקל.
- הפוסקים נחלקו עד איזה שלב מועילה התערבות היהודי בבישול כך שהתבשיל יהיה מותר. לפי השו"ע השתתפות היהודי בבישול מועילה כל עוד המאכל אינו ראוי לאכילה אפילו על ידי הדחק, ולעומת זאת לפי הרמ"א כל עוד הבישול משיביח את התבשיל – התערבות היהודי מתירה את התבשיל באכילה. בשעת הדחק ובשעת הפסד מרובה אפשר להקל כדעת הרמ"א.



¹ מקובל לפסוק שהאיסור קיים גם כאשר הנוכרי הוא עובד/משרת הכפוף ליהודי, אולם היו פוסקים שהקלו בכך (שו"ע יו"ד, קיג, א–ד ובנושאי הכלים), וגם כאשר מדובר בייצור לצורך מכירה (שם, קיב, ו). נושא זה עמד לדיון בפוסקים, ואפשר לצרף את הדעה המתירה לקולא במצבים מסוימים (ראו שו"ת יביע אומר יו"ד, ה, ט; שו"ת מנחת יצחק ג, כ; שו"ת שבט הלוי ב, מה).

² שו"ע שם, קיג, א–ב; משנה ברורה רג, ס"ק יא.

³ ערוך השולחן קיג, יב; שו"ת יחווה דעת ד, מב.

⁴ שו"ע קיג, ו–ז. יש מחמירים שכאשר הגוי מכין ליהודי מאכל בביתו, הרי גם הנוהגים כרמ"א צריכים להחמיר כשו"ע (ט"ז, ס"ק ו).

⁵ שו"ת יחווה דעת ה, נד; שו"ת מנחת יצחק ז, טב. כמו כן כך שמעתי לא פעם מפוסקי ועד הכשרות KLBD – Beit Din of London.

⁶ מופסקי ועד הכשרות OU – Orthodox Union.

פרק א: כשרות בטיסה ובנמל התעופה

כפי שאמרנו, המפתח המסייע לשמירת כשרות הוא סדר והתארגנות נכונה, גם לגבי הטיסות עצמן ובעיקר כשמדובר בטיסות ארוכות ובעצירות ביניים.

חשוב לזכור: לא כל חנויות המזון והמסעדות בנתב"ג נושאות תעודת כשרות ולא כל המוצרים הנמכרים בחנויות הפטור ממכס בישראל כשרים. מומלץ לחשוב מראש אילו מוצרים כדאי לרכוש כדי לא לגלות אחרי הקנייה - שהמאכל או המשקה אינם כשרים (תוכלו להיעזר בפרקים להלן על אלכוהול ושוקולד).

כאשר טסים עם ילדים קטנים והטיסה ארוכה או כוללת חנויות ביניים, מומלץ להצטייד בחטיפים או במאכלים כשרים אחרים לשעת הצורך, אם לא תהיה אפשרות לרכוש אוכל כשר בסביבה הקרובה. בהמשך תוכלו למצוא פרטים הנוגעים לקפה ומאכלים שונים, ובאיזה אופן ניתן לרכוש אותם בשדות תעופה במדינות שונות.

כשרות האוכל בטיסה

כשרות האוכל איננה דבר מובן מאליו בטיסות היוצאות מהארץ. בטיסות "אל-על", "ארקיע" ו"ישראיר" - המזון המוגש כשר וניתן להזמין גם ארוחות מהדרין (חשוב לזכור: ב"אל-על" מגישים ארוחות בשירות גם בתשעת הימים ולכן בימים אלו יש לוודא מראש הזמנת מנה חלופית).

בטיסות של חברות התעופה הזרות אין שום ודאות שתקבלו ארוחה כשרה, וכך אף לגבי כרטיס טיסה של "אל-על" כאשר בפועל הטיסה מתבצעת בחברה אחרת ("שותפות קוד" - code share). בכל הזמנת טיסה יש לציין בשעת ההזמנה שאתם מעוניינים בארוחה כשרה, ויש לוודא באתר האינטרנט של החברה לפחות 48 שעות מראש שאכן תוגש ארוחה כשרה ומומלץ לבדוק זאת פעם נוספת בשעת הכרטוס. אם זכיתם לשדרוג ממחלקה למחלקה, עליכם לבדוק מחדש את נושא הארוחה הכשרה. בטיסות חסך (Low-cost) בדרך כלל אין ארוחה סדירה אלא מכירה של מוצרים שונים, ובחברות תעופה זרות אלו לרוב מוצרים לא כשרים.

חימום המנות הכשרות הוא מהבעיות המתעוררות לפרקים בטיסות בחברות זרות. כיוון שהמנות מבושלות ומוכנות לאכילה, אין לגביהן בעיה של בישול נוכרי, אולם היות שתנורי החימום במטוס אינם כשרים, יש לוודא שני תנאים:

א) חימום המנה הכשרה לפני המנות האחרות (כדי לא לחמם אוכל כשר מיד לאחר אוכל טרף).

ב) חימום המנה הכשרה בכיסוי כפול: מגשית החימום חייבת להיות עטופה בנייר כסף וחתומה במדבקה.

תנאים אלו מבטיחים כי טעם טרף לא יחלחל למנה הכשרה ויטריף אותה.

נסכם את הדברים בעזרת התרשים הבא:

כשרות המזון בטיסה



יש לתת את הדעת גם למשקאות החמים והקרים המוגשים במהלך הטיסה. מובן שלא כל המשקאות המוגשים כשרים (נרחיב יותר להלן על משקאות אלכוהוליים). בשלב זה נקצר ונאמר: בשום אופן אין לשתות יין, וודקה, ליקר או ברנדי ללא הכשר. מותר לשתות ויסקי ובירה. יש בעיה לגבי חלק ממיצי הפירות, ולמעשה המיצים היחידים המותרים ללא חשש הם: מיץ תפוזים 100%, מיץ תפוחים או נקטר תפוחים, וכן המשקאות התוססים – קוקה קולה וספרייט אך לא פאנטה. מה לגבי קפה ותה? מבחינת הכשרות יש להעדיף קפה על תה (ראו בפרק המתאים), ואין לצרוך את מלבין הקפה אם הוא מגיע ללא הכשר.

נקודה חשובה נוספת שיש לתת עליה את הדעת; לארוחות הכשרות מצורפות לחמניות המכונות "לחמניות מזונות". לחמניות אלה נילושו בכמות גדולה מן הרגיל של סוכר או מי פירות, ומקובל לומר שברכתן מזונות ואינן מצריכות נטילת ידיים. אולם היות שהן מוגשות ונאכלות עם הארוחה המלאה, קרוב לוודאי שחל חיוב נטילת ידיים וברכת המזון.⁶ לא תמיד נוה לקום במטוס כדי ליטול ידיים (למשל, כאשר הנוסע הסמוך שקוע בשינה), ולכן אפשר להציע שני פתרונות: (א) אפשר לבקש מהדיילת כוס מים ועוד ריקה וליטול ידיים במקום (לפחות עד קשרי האצבעות שזהו שיעור הנטילה המינימלי).

(ב) פתרון אפשרי אחר מצוי בדברי השו"ע: "נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהם כל היום, אפילו שלא בשעת הדחק, ובלבד שלא יסיח דעתו מהם". אם אדם משער שיקשה עליו לקום ממושבו, הוא יכול ליטול ידיו לפני העלייה למטוס ולהקפיד על נקיות הידיים עד האכילה. לעניות דעתנו שני פתרונות אלו עדיפים על ברכת מזונות בארוחה שיש לברך אחריה ברכת המזון.

◀ פרק ב: כשרות הלחם בחו"ל

כשרות הלחם בחו"ל הכלולה באיסור "פת עכו"ם", היא אחד הנושאים הבעייתיים והחמורים שהנוסע לחו"ל נתקל בהם. שתי סיבות לכך: (א) חומרי הגלם (ב) תהליך ההכנה. כיוון שהלחם הוא מוצר בסיסי, חז"ל מבחינים בין שני מצבים: פת שנאפתה בצורה מסחרית (פת פלטר), שאפשר להתיר בנסיבות מסוימות, ופת מאפייה ביתית, האסורה. הסיבה ברורה: דווקא האפייה הביתית עלולה ליצור את הקרבה בין יהודים לגויים שמחמתה נגזרה הגזירה.

באילו מצבים נוהגים להקל ב"פת פלטר"?

❖ "פת פלטר" הוא כל לחם שנאפה למטרה מסחרית (גם כאשר הוא נאפה בבית פרטי), כל עוד לא אפה אותו הגוי לצורך עצמו. אם אדם מתאכסן בצימר, בבית פרטי או בחווה, ובעלי הבית הגויים אופים לחם במיוחד עבורו יש להגדיר זאת כפת פלטר (יש לציין כי במצב זה יכול היהודי בקלות להשתתף באפייה כפי שיבואר להלן ובכך להפוך את הפת לפת ישראל).⁷

❖ הרמ"א סובר כי יש להקל בפת פלטר גם כאשר אפשר להשיג פת ישראל, אך רוב הפוסקים מחמירים ואוסרים. אמנם, כאשר זקוקים ללחם מסוג מסוים (לחם קל, ללא גלוטן וכדומה) מותר לקנות מן הגוי גם כאשר יש אופה יהודי.⁸

❖ כאשר אין בנמצא פת פלטר, לדעת השו"ע יש לחפש פת כזו ברדיוס של קילומטר, ואילו הרמ"א מתיר לכתחילה פת ביתית. מציאות זו שכיחה כאשר מטיילים באזורים כפריים מרוחקים ולנים שם (למשל טרקים בגיאורגיה); במקומות אלה כל משפחה אופה את הלחם לעצמה, ואז עדיף שהיהודי ישתתף בהדלקת התנור ובכך נפתרת לחלוטין בעיית פת נוכרי (יש להדגיש כי בכל מקרה יש להקפיד על כשרות התנור).

⁶ מגן אברהם ומשנה ברורה קסח; שו"ת אגרות משה או"ח ג, לב. וכך משמע דעת הגרש"ז בשמירת שבת כהלכתה נד, הע' קלב; מנחת אשר ח"ב, כב סובר כי יש להקל בכך.

⁷ קסד, א.

⁸ שו"ע יו"ד קיב, ב ברמ"א.

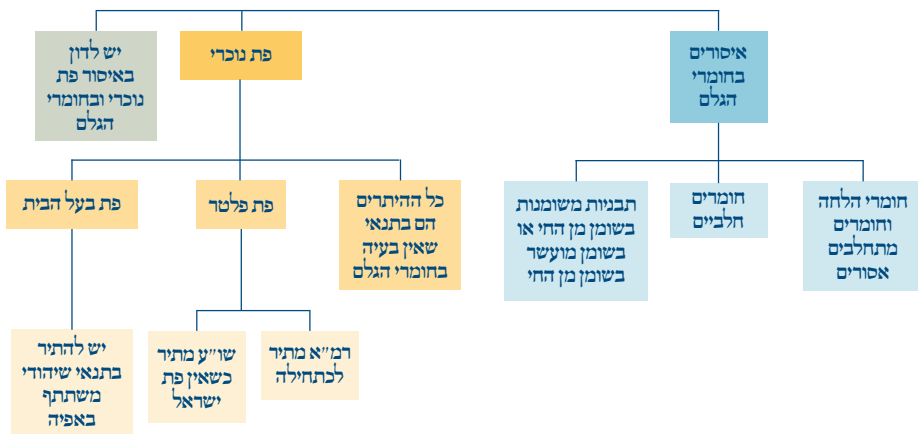
⁹ שו"ע רמ"א שם; ש"ך שם; חכמת אדם סה.

כאמור לעיל, יש להתייחס גם לשאלת חומרי הגלם ומסתבר שזוהי בעיה משמעותית. כדי ליצור לחם רך, אוורירי ובעל חיי מדף ארוכים, משתמשים בלחם התעשייתי בחומרי גלם העלולים להיות בעייתיים מבחינת כשרותם.

בארצות רבות באירופה מכניסים ללחם שומן מן החי (טרף, כמובן) או משמנים את התבניות בשומן אסור. בארצות אחרות (בעיקר בדרום אמריקה) ישנה תקנה ממשלתית להוסיף ללחם אחוז מסוים של חלב (מה שכמובן הופך את הלחם לחלבי). 'האימולספייירים' - חומרים מתחלבים שמטרתם לקשור מים וחלבונים (בטווח E420-E475), חומרי תפיחה ומשפרי אפייה המבוססים על אנזימים וחומצה אסקורבית (E300) - גם כל אלה בעייתיים מבחינת כשרותם. לכן, גם כאשר ניתן להתיר פת פלטר, חובה לבדוק ולוודא בצורה ברורה את כשרות המרכיבים והאם המוצר פרווה או חלבי. מידע כזה יש לברר רק אצל רב בעל ידע מקצועי בכשרות ובחומרי גלם או אצל הרב המקומי בקהילה היהודית.

נוכל לסכם כך:

כשרות לחם בחו"ל



להלן כמה פרטים לגבי לחמים במדינות שונות ברחבי העולם:

רושם בסיסי (אם כי לא גורף) שיכול לעזור לנו להבין אם הלחם שלפינו עשוי להיות כשר, נוכל לקבל מהתבוננות ברשימת הרכיבים וחומרי הגלם. אם נמצא שם חומרים מתחלבים, אמוגלטורים או חומרי הלחה בטווח E470a-E495, זו אינדיקציה ברורה שהלחם אסור באכילה (אלא אם כן יש עליו השגחה). הוא הדין לגבי לחם המכיל ethylic alcohol (מצוי בעיקר בלחמים ללא גלוטן ובלחמים הנמכרים בחנויות טבע). נזכיר שוב כי לחמים רבים עשויים להיות חלביים.

המדינה הלחם הכשר הערות	
איטליה	במאפיות, לחם הנקרא panini יש לבדוק שאינו מכיל struto (שומן) ושהתבניות אינן משומנות במרגרינה.
אנגליה	Kingsmill, Hovis בכשרות SKA בית הדין הספרדי ובכשרות KLBD. יש לוודא סימון על המוצר, כי לא כל הלחמים כשרים.
גיאוורגיה	שוטיס פורי (ידוע גם כ"לאבאש") דומה בצורתו לפיתנה עירקית, נאפה בטאבון ייעודי. ניתן בקלות לאפותו כ"פת ישראל" על ידי הדלקת האש בטבון.
	לחם לבן - כיכר לחם הדומה בצורתה ללחם הרגיל בישראל. יש לוודא שהלחם לא חומם מחדש בתנור של בעלי הגסט-האוס או המלון וכן שלא מדובר בלחם שהם אכזו בעצמם.
גרמניה ואוסטריה	Bauern Brot ולחמניות בשם Wasser Brotchen
דרום ומרכז אמריקה	Bimbo הלחם מקמח מלא בלבד.
הודו	צ'פאטי, נאן
יוון	psomi זהו לחם הנמכר במאפיות. מגיע בצורת כיכר גדולה, חומה וקשה מבחוץ.
ירדן	פיתות
מצרים	פיתות
מקסיקו	Bimbo הלחם מקמח מלא בלבד.
נורווגיה	Molde bakeri, Martin Nordby, Brennåsen, bakehuset, Kristiana Brød יש לבדוק שהלחמים אינם חלביים. הסוגים הבאים אינם כשרים: Møllhausen, Krististølsbrød, Bakerns Ferske Gourmetloff, Molde Bakeri Bynes Beste Grovbrød.
ספרד	אין לחם כשר בחנויות הרגילות.
פולין	אין לחם כשר בחנויות הרגילות. ישנן טורטיות כשרות (שברכתן המוציא) בשם: poco loco.
פורטוגל	אין לחם כשר בחנויות הרגילות.
צ'כיה	Meste macher: all kinds (KG) Dr Schär: all kinds - gluten free Wasa כל הסוגים. רק ללא גלוטן. הסוגים הבאים בלבד: Knäckebröt Köstlich, Roggen dünn, Rustikal, Sesam, Vollkorn, Mjolk (M) (KG)
צרפת	Baguette non moule, Baguette traditionnelle
קרוואטיה	Spar מצוי ברשתות השיווק.
רוסיה	כל לחם גרמיני בחזקת כשר.
שווייץ	Ruchbrot, halbweissbrot מצוי ברשתות migros, coop.
תורכיה	לחם פשוט במאפיות הנקרא sade ekmek לקנות במאפיות קטנות ולא ברשתות שיווק.

חלב

חכמים אסרו חלב שנחלב על ידי גוי, מחשש שהגוי עירב בו חלב בהמה טמאה. לכאורה הדרך היחידה להתיר חלב כזה (גם אם עקרונית מדובר בחלב של בהמה טהורה) היא להשגיח על החליבה.¹⁰ לאור זה נשאלת השאלה מה דין החלב בחו"ל?

פוסקים רבים סוברים שעקרונית מדובר בשאלה של סבירות. במקום שבו לא נוהגים לחלוב ולהשתמש בחלב בהמות טמאות או שחלב הטמאות יקר בצורה משמעותית מחלב הטהורות, חשש העירוב אינו קיים והחלב מותר.¹¹ נימוק נוסף שמעלים הפוסקים להיתר הוא קיומו של פיקוח ממשלתי. אם המדינה מפקחת על כך שהמוצר מכיל חלב פרה, יש לפיקוח תוקף כשל השגחה על החליבה. מבחינה הלכתית ראוי לכנות חלב כזה "חלב סתם" כיוון שאמנם אין הוא נחשב כ"חלב ישראל" אך גם אינו אסור לגמרי כחלב.¹²

יש פוסקים הסוברים שהגזירה היא עקרונית ואין להתיר חלב שנחלב על ידי גוי בשום מקרה, וגם הפיקוח הממשלתי אינו מועיל לעניין זה.¹³ לעניות דעתי, משפחה שנוסעת עם ילדים יכולה בהחלט להסתמך על הדעה המקלה. זה המקום להעיר כי מדינות אפריקה (מלבד דרום אפריקה), מדינות ערב (מלבד תורכיה) וסין הן המדינות הבעייתיות ביותר מבחינת חלב ולדעתנו אסור לשתות בהן חלב שאינו חלב ישראל.

לסיכום, מדינות שבהן ניתן להקל בחלב סתם:

שם המדינה / האזור	
מדינות האיחוד האירופי	כל מוצרי חלב ניגר ועמיד ללא תוספות
מדינות מזרח אירופה (מלבד מדינות שהיו שייכות לברית המועצות)	כל מוצרי חלב ניגר ללא תוספות
מדינות אירופאיות שהיו שייכות לברית המועצות	חלב עמיד מיזבא מאירופה בלבד
רוסיה ומדינות חבר העמים	חלב טרי ועמיד בלבד
ארצות הברית וקנדה	כל מוצרי חלב ניגר ועמיד ללא תוספות
מקסיקו, מרכז ודרום אמריקה	כל מוצרי חלב ניגר ועמיד ללא תוספות
דרום אפריקה	כל מוצרי חלב ניגר ועמיד ללא תוספות
הודו	חלב עמיד מיזבא בלבד (מאוסטרליה, ניו זילנד, אירופה או ארצות הברית וקנדה)
ארצות המזרח	כל מוצרי חלב ניגר ועמיד ללא תוספות המיזבאים מאירופה, אוסטרליה או ניו זילנד
אוסטרליה, ניו זילנד ופפואה	כל מוצרי חלב ניגר ועמיד ללא תוספות

¹⁰ עיינו עבודה זרה לה ע"ב; שו"ע יו"ד קטו.

¹¹ שו"ת הרשב"א ד, עה; פרי חדש קטו, ו; חזון אי"ש יו"ד מא, ד.

¹² חזון אי"ש שם, אגרות משה יו"ד א, מז-מט.

¹³ שו"ת חתם סופר יו"ד ב, קז. להרחבה בנושא עיינו מאמרו של הרב זאב וייטמן שליט"א: 'חלב נוכרים בימינו', תחומין כב.

חמאה

בתהליך ייצור מוצרי החלב מפרידים את מוצקי החלב מן המים שבחלב. בעוד שבתהליך הגיבון, שעליו נדבר להלן, משתמשים בתוסף חיצוני (מגבן או חומצה לקטית) - הרי שבתהליך החיבוב והכנת החמאה, אין משתמשים בשום תוסף אלא בסרכוז (=סחרור) של החלב עצמו או השמנת שצפה באופן טבעי על פניו. לאחר הסרכוז והפעלת לחץ על שומן החלב ומוצקי, נוצרת החמאה המכילה לרוב כ-80% שומן ו-15% מים.¹⁴

גם לפי השיטות המתירות את החלב המצוי בפיקוח ממשלתי הדוק (ראו לעיל) אין להתיר גבינת נוכרי אפילו אם ברור שהגבינה נוצרה מחלב טהור (להוציא קולא מסוימת לגבי גבינות רכות, ונפרט להלן). מצד שני, בחמאה לא מעורב מגבן חיצוני, ואפשר לייצר אותה אך ורק מחלב בהמה טהורה (בחלב בהמה טמאה אין מספיק אחוזי שומן). כל אלו היוו טיעונים משמעותיים בנוגע למעמדה ההלכתי של חמאת נוכרי. כבר הגאונים התלבטו בשאלה האם מעמדה של החמאה הוא כגבינה שיש לאוסרה או כחלב שאפשר להתירו. לדעת הרמב"ם החמאה מעולם לא נכללה בגזירת גבינת נוכרי ומדבריו משמע כי החמאה מותרת, והגר"א הסביר שאין סיבה לאסור את החמאה משום שחומר זר אינו מעורב בתהליך החיבוב.¹⁵ השו"ע מכריע כי שאלה זו תלויה במנהג המקום; מדבריו ומדברי הרמ"א משמע שיש להתיר אם ישנה דאות שבחמאה לא מעורב חומר אסור.¹⁶ פוסקים נוספים כותבים שאם החמאה בושלה - יש להתיר גם למי שנוהג איסור.¹⁷ זהו היתר חשוב במיוחד לאור העובדה שרוב החמאה בימינו מפוסטרת, ודינה הוא אפוא כדין חמאה שבושלה המותרת בכל מקרה לדעות אלו.¹⁸

לסיכום:

- ניתן לצרוך חמאה מפוסטרת וחמאה חמוצה משום שחמאה איננה כלולה בגזירת חלב נוכרי ולא באיסור גבינת נוכרי. רבים הנוהגים להקפיד על חלב ישראל - נוהגים להקל בחמאה וכך הוא למשל מנהג יהודי הולנד, מנהג יהודי אנגליה וקהילות אשכנזיות רבות.
- יש להקפיד שבחמאה אין תוספים אחרים מלבד מלח. חמאה עם תוספים כגון עשבי תיבול כלולה להיות בעייתית ועל כן היא אסורה.
- שימו לב: בארצות אירופה יש מוצר הנקרא "ממרח חמאה". זהו מוצר שרק 80% ממנו הוא חמאה טהורה והשאר שמן (חמניות או קנולה). מוצר זה אינו חמאה והוא זקוק להכשר. רק החמאה הטהורה מותרת.

גבינות

כאשר אנו דנים על כשרות גבינות בחו"ל הדיון מתחלק לשניים:

- א) איסור גבינת נוכרי.
 - ב) חומרי הגלם המצויים בגבינה.
- תחילה עלינו לברר על אילו סוגי גבינות חל איסור גבינת נוכרי. גם אם נגיע למסקנה שיש גבינות שאינן כלולות באיסור, עדיין עלינו לשאול האם הן מותרות בהתחשב בחומרי הגלם שבהן.

¹⁴ בתעשיית החלב קיימים ארבעה סוגי חמאה:

באירופה מקובל להשתמש ב"חמאה חמוצה", חמאה שהשמנת שלה תססה מעט לפני החיבוב. בארצות הברית ובריטניה נפוצה יותר החמאה המתוקה המיוצרת משמנת מפוסטרת והיא בעלת טעם "נקי" יותר. חמאה מזוקקת היא חמאה שהוצאו ממנה כמעט כל המים. חמאה זו נוחה לעבודה ואהובה על קונדיטורים ופסטרייז. בארצות ערב נפוצה 'גה' - חמאה שחוממה לטמפרטורות גבוהות כדי להאריך את חיי המדף שלה והיא שחומה מעט.

¹⁵ רמב"ם מאכלות אסורות ג, טו; גר"א י"ד קטו.

¹⁶ יו"ד קטו, ג.

¹⁷ פ"ח, ט"ז, גר"א וחי אדם.

¹⁸ בעבר נתקלתי לא פעם בתהליך של הפקת חמאה (בעיקר לתעשייה) משומן שהופרד לא מהחלב עצמו אלא ממי גבינה שהגיעו מתעשיית הגבינה או ממים שבהם בושלה גבינה, וזו בעיה הלכתית (עיינו פתחי תשובה יו"ד קטו, ז). כאמור, הדבר נפוץ פחות בייצור החמאה לשימוש ביתי.

איסור גבינת נוכרי הוא איסור דרבנן – אסור לאכול גבינה שגיבן נוכרי.¹⁹ השאלה ההלכתית המרכזית נוגעת להיקף האיסור: על אילו גבינות הוא חל?²⁰ בעבר השתמשו באנזים שהופק מקיבת עגל בתהליך ייצור הגבינה ומכאן נובע איסור זה. כיום רוב האנזימים המשמשים בייצור התעשייתי הם סינתטיים, אם כי בחלק מהחוות בצרפת ובאיטליה עדיין משתמשים באנזימים מן החי. מכל מקום גזירת חכמים היא גורפת ומתייחסת לכל הגבינות הקשות – בין אם השתמשו במעמיד ומגבן מן החי ובין אם מן הצומח.²¹ גזירה זו עומדת בפני עצמה ואיננה תלויה בהיתרים השונים שנאמרו לגבי חלב נוכרי. גם פוסקים המתירים שימוש בחלב נוכרי בימינו, אוסרים גבינת גויים באיסור גמור שאין לו כל היתר.²²

נמצא שלצורך הכשרת גבינה נדרשים שלושה תנאים:

🍌 חלב כשר מבהמה טהורה.

🍌 יהודי עירב את החומר המגבן בגבינה (או לפחות ראה את הגוי בשעת מעשה).²³

🍌 שאר חומרי הגלם הם כשרים.²⁴

לפי האמור, כל גבינה קשה או חצי קשה (גבינות מותכות, חלומי, מוצרלה), שהשתמשו לייצורן בחומר מגבן כלשהו מן הצומח או מן החי, אסורות באכילה באיסור דרבנן אלא אם כן יוצרו בכשרות ובהשגחה מוסמכת. האיסור הוא גם אם ידוע בוודאות שכל המרכיבים וחומרי הגלם כשרים.

באשר לגבינות הרכות, לכאורה היה מקום לומר כי הן לא כלולות בגזירה שהיה הן מיוצרות על ידי מחמצת או שאריות חמאה כפי שהסברנו לעיל. תרבויות של חיידקים מוכנסות לחלב וגורמות לירידת החומציות שלו ולקרישת השומנים.²⁵ ערוך השולחן אסר את כל סוגי הגבינות ואילו הרב משה פיינשטיין זצ"ל התלבט האם הגבינות הרכות אמנם אסורות.²⁶ בשו"ת שרידי אש כתב להתיר במקום שיש מחסור במוצרים כשרים.²⁷ כיום, גבינת פילדלפיה המפורסמת, שהיא למעשה גבינת שמנת (33% אחוז שומן), מצויה ברוב המקומות תחת השגחת OU. אולם אין להסיק מכך שהיא כשרה בכל מקום בעולם, משום שכמעט כל גבינה רכה זקוקה לחומרים מייצבים שלא תמיד מגיעים ממקור כשר (ארגוני כשרות אחרים באירופה ובארצות הברית סומכים על היתר השרידי אש ועל דבריו של האגרות משה, ומתירים גבינות רכות שאין בהן מגבן המיוצרות במחמצת או בשיטת הטפטוף).

¹⁹ מסכת עבודה זרה לה ע"א-ע"ב. טעמים רבים ניתנו לאיסור אולם עיקרו נעוץ בעובדה שבמשך מאות שנים החומר המגבן נלקח מבהמות שלא נשחטו כדון. מקובל להסביר (רמב"ם, מאכלות אסורות ג, יד) שהגזירה היא עקרונית וכוללת גם גבינות שנעשו על ידי מעמיד צמחי. עם זאת, בתוספות בעבודה זרה (לו ע"א) מביא ר"ת את דעת גאון נבורא שבמקום שהגבן הוא צמחי לא חלה גזירה זו. שיטה זו נדחתה בידי רוב הראשונים (רמב"ם, מאכלות אסורות ג, יג; שו"ת הרשב"א ד, קז; אור זרוע פסקי ע"ז, קפו) ואינה מקובלת על מערכות הכשרות הגדולות בעולם. יש קהילות מרוחקות במקומות ייחודיים אשר קיבלו במשך השנים היתר מיוחד לפסוק כשיטה זו.

²⁰ בתעשיית הגבינות מבחינים בין שני סוגים עיקריים: הגבינות הקשות והחצי קשות ובהגבינות הרכות מזה. ההבדל העיקרי ביניהן נובע מהשוני בתהליך הייצור. בעוד שלייצור הגבינות הקשות (כמו גבינות בלו או ברי, מנצ'ו וקממבר) יש צורך במגבן (אנזים) ובהבחלה, הרי שאת הגבינות הרכות (גבינה למריחה כמו פילדלפיה, גבינת שמנת, קוטג') מייצרים על ידי תרבות לקטית של חיידקים המורידה את חומציות החלב ומקרישה אותו.

²¹ רמב"ם, מאכלות אסורות ג, יד.
²² ערוך השולחן יו"ד קטו, טז.

²³ באופן זה יהיה מצוין בכיתוב הכשרות 'משעת עשייה' או מינוח דומה.
²⁴ שו"ע ורמ"א יו"ד קטו, ב.

²⁵ על פי ההגדרות המקצועיות המקובלות בתעשיית הגבינה בצרפת ובאיטליה – הגבינה הלבנה הרכה, גבינת השמנת והקוטג' המוכרות בארץ והפילדלפיה לסוגיה הנפוצה בארצות הברית ובקנדה, כלל אינן מוגדרות "גבינה".

²⁶ ערוך השולחן יו"ד קטו, טז; שו"ת אגרות משה יו"ד א, נ: "ובדבר קריטט שיש בו איסור גבינת עכ"ם הנה יש טעמים להתיר שלא להחשיב זה גבינה... אבל למעשה איני אומר בזה לא היתר ולא איסור וטוב להחמיר. אבל למחות באלו שאוכלין אותו אין צריכין".

²⁷ חלק א, סימן יט: "אם ברור שהגבינה נעשית בלא העמדה כלל והכל נעשה מאליו, אז יש להתיר בארצנו בזה"ז שאין בשר כשר מצד כלל... ואין אפשרות לקנות גבינה של ישראל. אבל אם מעמידים אותה ע"י דבר אחר ואפילו ע"י עשבים, וכדומה – אין להתיר אלא לחולים ולא לבריאים, ואנשים זקנים וחלשים ועניים".

לסיכום:

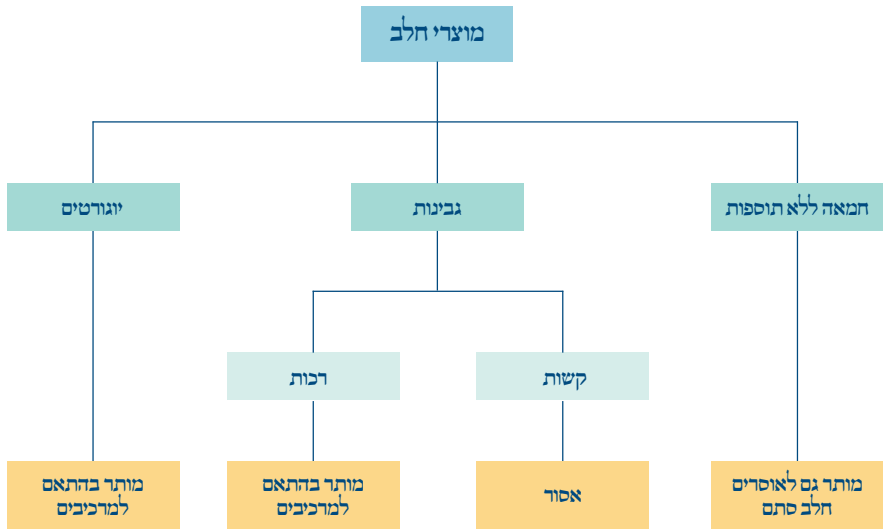
בסוגיית כשרות הגבינות יש לדון בשני נושאים:

(א) איסור גבינת נוכרי.

(ב) כשרות חומרי הגלם.

עיקר האיסור נוגע לגבינות קשות העשויות על ידי אנזים מגבן. בגבינות אלו מצויים פעמים רבות תוספים האסורים ממש כמו יין או חומרי טעם. באיסור זה נכללות כל הגבינות שייצורן באמצעות מגבן (כגון: חלומי, מוצרלה והגבינות המלוחות).

יש פוסקים שמתירים בשעת הצורך להקל בגבינות רכות. במקרה זה עדיין יש לוודא כי הגבינה איננה מכילה חומרי גלם אסורים אחרים.



פרק ד: משקאות אלכוהוליים

מבחניה כשרות נוכל לחלק את עולם המשקאות האלכוהוליים לשלוש קבוצות: המשקאות האסורים.

משקאות הזקוקים לכשרות והשגחה.

משקאות המותרים גם ללא השגחה.

חלוקה זו נובעת מן העובדה שכל משקה הנעשה מן הגפן או שמעורב בו אלכוהול שמקורו מן הגפן או מיץ ענבים – אסור באיסור דרבנן "סתם יינם"²⁸ כיוון שהיין או מיץ הענבים אסורים, לפנינו איסור שנתערב בהיתר,²⁹ ואם התערב במשקה (שאינו יין) הוא בטל רק בשיעור של אחד לשישה.³⁰ זוהי למעשה הבעיה של משקאות אלכוהוליים רבים: ליקרים, אפריטיפים, משקאות אנרגיה ועוד. יצרנים רבים מעוניינים לחזק את המשקה ולהעלות את רמת האלכוהול שבו על ידי הוספת יין או אלכוהול מזוקק מדין – מה שמעורר כמובן בעיה באשר לכשרות המשקה. בעיה נוספת היא הוספת חומרי טעם, חומרי הצללה וצבעי מאכל.

ככלל: משקאות אלכוהוליים שניתן לצרור ללא השגחה הם בעיקר "משקאות נקיים". היינו, משקאות העשויים מחומר גלם אחד בתוספת מים, והאלכוהול שבהם אין מקורו בענבים וביין.

להלן פירוט קצר של המשקאות השכיחים העיקריים ודינם:

בירה

הבירה שייכת למשפחת המשקאות הנקיים. מרכיבים אותה ארבעה חומרי גלם:

מים, לתת,³¹ כשות³² ושמרים.³³

ביחס לכשרות הבירה יש לחוש לשלושה נושאים עיקריים:

א. איסור חדש.

ב. ביטול נוכרי.

ג. חששות כשרות בחומרי הלוואי.

איסור חדש – תבואה שנקצרה לפני מוצאי היום הראשון של חג הפסח. על איסור זה יש מחלוקת פוסקים חמורה ולדעת רוב הפוסקים יש להחמיר גם בחו"ל.³⁴ זו בעיה שכיחה בארצות צפוניות שבהן קיים קציר סתיו. עם זאת, הובוא בפוסקים כמה טיעונים המאפשרים להקל בדבר, במיוחד לגבי בירה.³⁵

כיום, ברוב המוחלט של ארצות אירופה, רוב החיטה נזרעת לפני הפסח. רק בארצות צפוניות כמו שבדיה, פינלנד ורוסיה, הרוב נזרע לאחריו ויש חשש לאיסור חדש. משמעות הדבר היא שברוב אירופה אין בדרך כלל בעיה מצד זה, כדברי המשנה ברורה.

ביטול נוכרי – דברי הש"ך לגבי איסור חדש חשובים גם ביחס לשאלת ביטול נוכרי. לדעת כל הפוסקים ברור שאין איסור ביטול נוכרי בבירה משום שרק במאכל או משקה חשובים קיים

²⁸ בשונה מדין נסך – ששימש לעבודה זרה, "סתם יינם" אינו אסור בהנאה. "סתם יינם" הוא יין שאמנם נוצר על ידי גוי אך אין לדאוג ששימש לעבודה זרה, או שהגוי כלל אינו עובד עבודה זרה (מוסלמי וכו'). עיינו שו"ע י"ד, קכד, ו ובט"ז ס"ק ד. הרמ"א מביא טעם להקל עוד יותר, כיוון שהנוצרים בזמננו אינם רגילים לנסך יין בפולחנם. עיינו שו"ע י"ד, קכג, א ובש"ך קכד ס"ק עא. אם היין התערב במאכל הרי הוא בטל בשישים (שם קלד, ג; ש"ך שם ס"ק כא).

²⁹ שם קלד, ה; בט"ז, קיד, ס"ד ד; וראו חכמת אדם פ, ב.

³⁰ מאלט (malt) – גרעיני שעורה שהונבטו לאחר שהושרו במים לכמה שעות, ואז קלו אותם בהתאם לרמה הנדרשת לסוג הבירה המבוקש; ככל שהקליה חזקה יותר הבירה כהה יותר.

³¹ פרח רב שנתי המצוי בחצי הכדור הצפוני ומעניק לבירה את הטעם המריר והקצף האופייניים לה.

³² בחלק מן הבירות (בעיקר בבלגיה ומטע בצרפת) מוסיפים לבירה עשבי תיבול, ובמקומות אחרים (כמו ארצות לטינו-אמריקה) מאזינים את מריחת הבירה בתמציות סוכרים מתירים או מאור.

³³ רמב"ם, מאכלות אסורות י, ב; שו"ע או"ח, תפס, י, י"ד רצג, ב; משנה ברורה תפס, ס"ק מה.

³⁴ בעל המשנה ברורה (ביאור הלכה תפס) הביא דיון ארוך בנושא ולדעתו יש להחמיר. אך הוא ביקש לסגור גם על המקילים, כאשר לטענתו העיקרית קשה לקבוע בוודאות שאין מדובר בחדש לפי ששעורה מן הישן מעורבת בשעורה מן החדש. טעם מקורי להיתר הובא על ידי הש"ך; לדבריו, האיסור מתייחס רק לתבואה עצמה אבל לא למשקה שנוצר ממנה! נקודה חשובה נוספת: לייצור לתת משתמשים אך ורק בשעורת קיץ, שנזרעת באירופה בחודשים מרץ-אפריל. כאשר החורף קר במיוחד היריעה מתארכת וניתן בעיית חדש, במיוחד כאשר פסח חל מוקדם יחסית לפי הלוח הלוועזי. לעומת זאת בשנה מעוברת הפסח מאוחר ובהתחשב במשך הייצור של הבירה היא תגיע לשווקים בתקופת נובמבר, ואז הבעיה כמעט אינה קיימת.

איסור כזה. לכאורה, גם על בירה, שעליה מותר לקדש ולהבדיל, היה אמור לחול כלל זה. אולם הש"ך הכריע שרק מאכל המלווה את הפת מוגדר כ"מאכל חשוב", אך מה שנאכל בפני עצמו אינו נחשב "חשוב". בירה, כידוע, שותים גם בפני עצמה. בנוסף, המים (ולא השעורה) הם המרכיב העיקרי והחשוב בבירה – ולראיה, ברכתה "שהכול" ולא "מזונות".

אם כך, האם מותר לשתות בירה בכל מקום? התשובה היא תשובה יהודית טיפוסית: "תלוי". כאשר הבירה מיוצרת במדינה בעלת מסורת מפותחת של בישול בירה, אם אין בבירה תוספת טעמים וחומרי גלם אחרים – היא מותרת בהחלט (בכפוף לפרטי איסור חדש שהובאו לעיל). יש מדינות המייצרות בירות זולות מאוד ולשם כך משתמשים בחומרי גלם מלאכותיים (אייזנגלס להצללת הבירה או מייצבי קצף). בארצות המזרח ואפריקה יש להימנע מלשתות בירות מקומיות, אולם בירות מיובאות אפשר להתיר. מותר לשתות בירה באירופה, ארצות הברית, קנדה ואמריקה הלטינית.

וודקה

בעבר הייתה הוודקה מוצר פשוט חזל, אולם בשנים האחרונות היא מקבלת מעמד יוקרתי ומחייבת דיון מיוחד בשאלת כשרותה. רוב הוודקה האיכותית מיוצרת מחיטה או שעורה (Absolut) השוודית, Grey Goose הצרפתית, Van Gogh ההולנדית). ישנם מעט סוגי וודקה המיוצרים מחומרים אחרים (Chopin הפולנית – מתפוחי אדמה; Wyborowa – משיפון).³⁶ רוב מותגי הוודקה המפורסמים בעולם ידועים ככשרים. קיימים בשוק האלכוהול עשרות מותגי וודקה בטעמים העלולים להיות בעייתיים מבחינת הכשרות בגלל תמציות הטעם שנוספו להם. כך למשל לגבי הוודקה פינלד (הוודקה הנצרכת ביותר בישראל): רוב המותגים של פינלדיה כשרים, אולם Finlandia Blackcurrant, Finlandia Cranberry וכן Finlandia Lime אינם כשרים כיוון שאין ודאות לגבי מרכיבים מסוימים בהם.³⁷

לסיכום: רוב מותגי הוודקה היוקרתיים ידועים ככשרים; וודקה בטעמים חייבת כשרות מפני שלא כל המותגים כשרים. כל וודקה חייבת כשרות מיוחדת לפסח.

ויסקי

יצרניות הוויסקי כפופות לחוקים נוקשים שאינם מאפשרים ערבוב של חומרי גלם אחרים בוויסקי. בעיית הכשרות מתעוררת בשלב היישון בחביות שהכילו "סתם יינם" אשר טעמו נספג בוויסקי. גדולי הפוסקים שדנו בשאלה – האגרות משה, המנחת יצחק, ובימינו, הגאון ר' אשר וייס – התירו ויסקי שיושן בחביות יין מסיבות שונות:³⁸ לא היין משביח את טעם הוויסקי, אלא שילוב של גורמים שונים כגון סוג העץ של החבית, המקום במרתף ועוד.³⁹ מה גם שברוב המקרים מדובר בחביות שעברו עליהן י"ב חודש טרם שהוכנס ויסקי, מה שפוגם את טעם היין. מבחינת הכשרות מבחינים בין ארבע דרגות:

- (1) **רוב סוגי הוויסקי** בעולם מיושנים בחביות bourbon שלא הכילו יין כלל. על אלו נכתבה תשובה של הרב אשר פדווא מבית הדין בלונדון והם מותרים ללא ספק.
- (2) **ויסקי sherry cask** מותר לכל הדעות: טעם היין אינו מורגש, מדובר בחביות ישנות או שרק חלק מהוויסקי התיישן ב-sherry cask (ומותר מדין "זה זה גורם").
- (3) **ויסקי special cask** (או כינוי דומה) שיושן בכוונה בחביות יין (בדרך כלל יין ספרדי כמו pedro ximenez) וטעם היין חזק ומורגש יותר. הפוסקים התירו על פי הנודע ביהודה בסימן נו המקל בטעם יין שאינו היין עצמו, ועל פי הט"ז והאגרות משה הפוסקים שבמקרה זה היין בטל ביחס של אחד לשישה (עובדתית ייתכן שיש אפילו ביטול בשישים לשיטות המחמירות).
- (4) **double matured או Special finish, triple cask** – מיושן תחילה בחביות רגילות ולאחר מכן

³⁶ ולכן וודקה עשויה להיות חמץ בפסח.

³⁷ בעיה אחרת הקיימת בעיקר במותגי הוודקה הזולים (המכונים בשפה המקצועית "וודקה מלוכלכת") נובעת מכך שלעיתים היצרן מחזק את הוודקה על ידי הוספת אלכוהול ממקור אחר, לא פעם מדובר באלכוהול מזוקק מעודפי תעשיית היין האסור מדין "סתם יינם".

³⁸ אגרות משה י"ד א, ב; מנחת יצחק ב, כח; מנחת אשר א, מד.

³⁹ על פי הכלל ההלכתי "זה זה גורם" – כאשר טעם נוצר על ידי גורם איסור וגורם היתר, יש להתיר (ועיינו רמב"ם מאכלות אסורות ז, יד; שו"ע י"ד קמב, יא).

מוכנס לחביות יין קטנות יותר כדי לתת בו טעם היין. האגרות משה מתיר כי גם כאן בסופו של דבר בטל טעם היין ביחס אחד לשישה מדין "זה זה גורם". הגר"א וייס מתיר כיוון שלדעתו לא חלה כאן ההגדרה ההלכתית של "טעם"; "טעם של איסור" יכול לעבור על ידי חום או כבישה אבל לא בשהייה במשך שנים רבות כמו בוויסקי. אין זה "טעם" אלא "ריאקציה כימית" ולכן יש להתיר.

טקילה

כדי שמשקה יוכל לשאת את השם 'טקילה' הוא חייב להיות מיוצר במחוז חליסקו (במרכז מקסיקו), להכיל לפחות 51% של צמח האגבה וכן 35%-49% אלכוהול (בדרך כלל 40%), ועל הבקבוק לשאת את מספר המזקקה וחוותמת של מועצת הטקילה של מקסיקו.⁴⁰ ישנם ארבעה סוגים של טקילה:

- 1) Blanco – טקילה צלולה ושקופה האהובה בברים ובמסיבות כיוון שאפשר להכין ממנה קוקטיילים. טקילה זו מבוקבקת מיד לאחר הזיקוק השני.
- 2) Oro – טקילה לא מיושנת בעלת צבע זהבהב בדרך כלל בתוספת מעט קרמל.
- 3) Reposado – טקילה שיושנה 6-8 שבועות בחביות עץ אלון בעל צבע זהב וטעם עז.
- 4) Añejo – יושנה בחביות עץ אלון במשך שנה עד שלוש שנים. צבעה חום והיא בעלת נוכחות חזקה, אחוזי אלכוהול גבוהים ולפעמים טעם מעושן.

בייצור טקילה משתמשים תמיד בשמרים שנוצרו באופן טבעי בתהליך התסיסה של הטקילה ולכן אין הם מהווים בעיה. כאמור, כדי ליצור את ה-reposado ואת ה-añejo משתמשים בחביות שנקנו ממזקקות ויסקי (לרוב Jack Daniel's ו-Johnnie walker). מזקקות הטקילה מקפידות שאלו יהיו חביות ויסקי ולא חביות יין, ולכן מבחינת הכשרות גם סוגיית החביות אינה בעיה.⁴¹

הערה חשובה: בשנים האחרונות, עם הגידול בצריכת הטקילה בעולם, אפשר למצוא בשוק שני סוגי בקבוקים: הסוג האחד הוא טקילה שבוקבקה במקסיקו עצמה. על הבקבוק כתוב **puro agave** ו-**Hecho en Mexico**. בטקילה זו, כאמור, אין שום חשש כשרות.

הסוג השני הוא בקבוקים שעליהם נכתב **Tequila Mixto** טקילה זו מיוצאת במכלים ממקסיקו למדינות אחרות ומבוקבקת שם. לגביה ייתכנו בעיות כשרות בגלל הובלה במכלים שאינם כשרים, הוספה של חומרי גלם אסורים (כמו טעמים או חיזוק באלכוהול אסור) ועוד. מובן מאליו שאין לצרוך טקילה כזו ללא אישור כשרות. רק בטקילה שיוצרה ובוקבקה במקסיקו אין בעיות כשרות.

ליקרים

ליקרים הם משקאות העשויים מפירות או עשבים. המשקה עובר התססה טבעית בעזרת סוכר הפרי שהופך לאלכוהול ומוסיפים לו תזקיק אלכוהולי נוסף. משקאות אלכוהוליים אחרים כמו ויסקי, וודקה וטקילה, עשויים מזיקוק טהור ללא תוספות; לעומתם, 'ליקר' מוגדר כאלכוהול המופק מפירות, עשבים, דבש ועוד. באירופה יש עודפי יין עצומים והם משמשים לזיקוק נוסף שיוצר אלכוהול נקי המחזק את הליקר. כמו כן קיימים ליקרים חלביים כמו אייריש קרים או ליקר ביצים. בליקרים העשויים מפירות מרובי סוכר (אפרסקים, רימונים, תפוחים) לא קיימת בדרך כלל בעיית כשרות. אולם כדי להימנע מאיסור יש לברר בצורה ודאית את כשרות הליקר.

⁴⁰ את הטקילה מפיקים מהפינייה (piña), הפקעת של צמח האגבה הכחולה. הצמח עצמו בעל עלים ארוכים וקוצניים והפקעת דומה לאננס ענק. למעשה מדובר בתהליך יקר למדי משום שהצמח מגיע לבשלות במשך 8-12 שנים לאחר שתילתו. הפינייה הבשלה מבושלת בתנור מסורתי של אבן שחורה (horno) או בדוד קיטור כדי לפרק את העמילן לסוכר שתוסס בעזרת שמרים. היעסה שנוצרת מועברת למכלי תסיסה מנוחשת למשך יומיים. בשלב זה נוצר נוזל בעל ריכוז אלכוהולי נמוך, ואותו מעבירים לזיקוק שני לקבלת המשקה.

⁴¹ כיוון שוויסקי נחשב חמץ עולה השאלה האם יישון הטקילה בחביות הוויסקי הופך אותה לחמץ. בשאלה זו אנו נתקלים בהבדל מעניין, ועדי הכשרות הגדולים בעולם אינם מחשיבים טקילה שיושנה בחביות ויסקי כחמץ, אבל יהודי מקסיקו במשך דורות רבים ועד היום נמנעים מלשתות את הטקילה añejo ו-reposado בפסח ומסתפקים רק ב-Blanco.

רום

הרום מיוצר בהתססה וזיקוק של דבשת קנה סוכר. כמו בטקילה גם בסוג משקה זה יש הבדל בין רוֹם לבן המשמש לקוקטיילים (כמו מוחיטו וקובה ליברה) ומיוצר בעיקר בקריביים הספרדיים (קובה, ונצואלה ופורטו-ריקו), ובין רוֹם כהה שמקובל לשתות 'סטרייט' ללא תוספות ומוצאו מהקריביים הצרפתיים וההולנדיים (ארובה, ג'מייקה והאיטי).
רוב מותגי הרום המפורסמים (Bacardi, Capitan Morgan) **נחשבים כשרים** (Negrita אינו כשר!).
רום בטעמים חייב אישור כשרות (ל-Bacardi ישנם כמה מותגים כאלה ולא כולם כשרים) וכך גם **משקה המבוסס על רוֹם** (Breezer וכדומה). **לפסח יש צורך בכשרות מיוחדת.**

סיכום לכשרות משקאות אלוהוליים:

חייב השגחה	כשר ללא השגחה
ליקר	ויסקי (תוצרת: אנגליה, סקוטלנד, אירלנד, יפן)
וודקה	בורבון
בירות עם תוספות וטעמים	טקילה (מיוצרת ומבוקבקת במקסיקו בלבד)
אחו וסירטקי	בירה נקייה ללא תוספות (אירופה, ארצות הברית, קנדה, אמריקה הלטינית, דרום אפריקה, רוסיה, אוסטרליה, ניו זילנד ופפואה, תורכיה)
ערק	בירה מיזבאת בהודו, סין, ארצות המזרח, יפן, אפריקה ומדינות ערב
ברנדי וקוניאק	רום
אפריטיפים	ג'ין



בדיון על כשרותם של דגי מאכל יש להתייחס לשלושה נושאים עיקריים:

צורת ההכנה
והבישול

בעיית התולעים
שבדג

זיהוי המין
הכשר

זיהוי הדג הכשר

שני סימנים נתנה התורה לדג כשר: סנפיר וקשקשת.⁴² בהלכה קיימים גם סימנים נוספים:⁴³ לדגים הטורפים (למשל כריש) יש ראש מחודד (המסייע לשחייה מהירה ותקיפה במים) והפה נמצא בתחתית הראש; לדגים הטהורים יש בדרך כלל ראש עגול ופה הנמצא בקדמת הראש.⁴⁴ כל יצור שאין לו עמוד שדרה נחשב טמא (פרט לחגבים טהורים); לדג טהור יש תמיד שדרה (המאפשרת את פתיחת הדג לאכילה). לכל הדגים בעלי הקשקשת והסנפיר יש שלפוחית שחיה (swim bladder או fish maw; בין מערכת העיכול לשדרה) המאפשרת להם לשלוט בציפה שלהם.⁴⁵

הבדל נוסף: רוב דגי הקשקשת מטילים ביצים ואינם משריצים, ונוכחות שלפוחית ביצים היא סימן לדג טהור (לכן אין הם מכונים "שרץ").⁴⁶ לדגים הטהורים יש לרוב זנב מפוצל לשני חלקים שווים או זנב עגול. זנבם של הדגים הטמאים הוא ארוך ופעמים רבות אינו מפוצל. סימני העזר הללו אינם מוחלטים אלא מסייעים במקרים שקיימת התלבטות כגון דגים המשרצים את קשקשיהם או שהם עתידים לצמוח מאוחר יותר (זני טונה למיניהם וחלק מהסרדינים).⁴⁷ יש ספקות לגבי כמה סוגי דגים, כגון: הדגים המעופפים נחשבים בדרך כלל לטהורים; מרלין כחול, שקשקשיו חוזרים לתוך עורו ואינם נקלפים, בעבר נהגו לאסרו וכיום מקובל להתירו (מלבד העדה החרדית); דג החזיר (Balistes), שקשקשיו מחוברים זה לזה ואינם נקלפים.⁴⁸ ישנם אלפי סוגי דגים וקשה לגבש רשימה שלמה של סוגי הדגים הטהורים והטמאים. מדי פעם מנסים ועדי הכשרות השונים להרכיב רשימה כזו. מוכרות הרשימות שהכינו הרב ישראל לוינגר (מאור לכשרות חלק ב), ד"ר אטץ (עבור ארגון OU), הרב ליפשיץ ופרופסור שפירנגר, אולם הן אינן שלמות.

כיוון ששמות הדגים משתנים ממקום למקום יש להמליץ לנמצאים בחו"ל לקנות דגים ששמותיהם מוכרים וזהים בכל העולם,⁴⁹ וכן לקנות דגים שלמים שניתן לזהות בהם קשקשים ונקלפים או דגים מפולטים וארוזים בהשגחה מוכרת.

נקודה חשובה נוספת: כאשר קונים דגים במקום שבו נמכרים גם דגים טמאים יש לדרוש מן המוכר לנקות היטב את הסכין ואת הקרש לפני שהוא מטפל בדג הכשר שקנינו, כדי שריר ושאירות מדגים טמאים לא יבואו במגע עמו.

מה דינו של דג המוכר לנו ככשר אך הוא משווק ללא עור וללא קשקשים? הדוגמה השכיחה ביותר היא הסלמון המעושן – הפוסקים מכריעים כי כאשר אפשר לזהות את הדג בוודאות יש

⁴² ויקרא יא, יט.

⁴³ עבודה זרה מ ע"א-ע"ב.

⁴⁴ בחזקתן למשל המצב אינו כך.

⁴⁵ עבודה זרה מ ע"ב.

⁴⁶ עינינו: עבודה זרה מ ע"א (מבחינה זואולוגית הדגים הטמאים מטילים ביצים ומשריצים מבפנים בעוד שהדגים הטהורים מטילים ביצים בחוץ והזכר מפרה אותן במים). יוצא דופן הוא החדקן (Acipenser) שנחשב דג טמא אך מטיל את הביצים השחורות וממנו מפיקים את הקוויאר המפורסם.

⁴⁷ עינינו עבודה זרה לט ע"א; חולין פרק ג משנה ט; ש"ע י"ד פג.

⁴⁸ בתחילת המאה העשרים התנגעו ויכוח בין הפוסקים בארצות הברית על כשרותו של דג החרב. בכנסת הגדולה (סימן פג) כתב שמהגה פשוט בכל ישראל לאוכלו, אולם הרב טנדלר (פרדס, כרך מ) טען שאין זה דג החרב המוכר לנו כיום שהוא דג טמא.

⁴⁹ לדוגמה נסיכת הנילוס.

להתיר.⁵⁰ לדעת הרוב המוחלט של הפוסקים עישון קר אינו נחשב בישול וממילא אין בעיה של בישול נוכרי,⁵¹ ולכן סלמון מעושן באריזת ואקום ללא תוספות מותר.

תולעים וטפילים

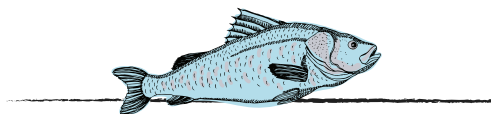
בדגי מים מתוקים יש שכיחות רבה של טפילים. אם בחרתם להכין דגים עדיף לבחור דגי ים ולא דגי מים מתוקים. מיקום התולעים בדגים הוא בדרך כלל באזור הראש, הסנפיר והזנב, ובכל מקרה כאשר פותחים את הדג יש לבדוק במבט גם את חלל הבטן. נזכור כי "התורה אינה דורשת מיקרוסקופ",⁵² ואין לאדם אלא מה שענינו ראות.

צורת הבישול וההכנה

בעיקרון אפשר לבקש מטבח נוכרי במסעדה להכין דג כשר כשהוא עטוף בנייר כסף. אולם יש להקפיד על כמה תנאים חשובים: (א) יש לוודא בבירור שהדג כשר. (ב) יש לוודא שהטבח מוסיף לדג העטוף בנייר כסף שמן זית וירקות בלבד (אך לא בצל). (ג) יהודי צריך להדליק את התנור או האש לבישול הדג. כמובן, יש לאכול את הדג בכלים חד פעמיים.

לסיכום:

- מן התורה סנפיר וקשקשת הם סימניו של דג טהור, ולמעשה אפשר להסתפק בזיהוי קשקשים על חלק מהדג ואפילו הם קטנים מאוד.
- בחז"ל ובראשונים מצויים סימנים נוספים: ראש עגול ופה הנמצא בקדמת הראש, שדרה, שלפוחית שחייה, שלפוחית ביצים חזב מפוצל או עגול.
- כאשר נתקלים בחנות בדג מפולט ללא עור אין לסמוך על כך שהוא נקרא בשמו של מין טהור אלא אם כן זהו דג הידוע ומפורסם בשם זה כגון סלמון.
- כאשר מבקשים לקנות דג טהור בחנות שמוכרים בה דגים טמאים או בשוק יש לבקש מן המוכר לנקות היטב את הסכין וקרש החיתוך כדי שלא תדבק שמנונית איסור בדג הטהור.
- כאשר גוי מכין עבורנו דג טהור במקום שמכילים בו גם איסורים יש לבקש שיעטוף את הדג בצורה הרמטית בנייר כסף. לדג אפשר להוסיף אך ורק שמן זית וירקות (אך לא בצל). יש להקפיד שיהודי ידליק את האש או התנור ולאכול את הדג בכלים חד פעמיים.
- מותר לצרוך פרוסות סלמון מעושן ללא שום תוספות אחרות כאשר הוא מגיע באריזת ואקום, ומיוצר בנורווגיה, סקוטלנד או צ'ילה.



⁵⁰ ש"ך, פמ"ג, מחצית השקל ביו"ד פג.

⁵¹ שו"ע יו"ד קיג.

⁵² שמעתי מפיו של בעל מנחת אשר, הרה"ג ר' אשר וייס שליט"א.

רשימת דגים טהורים

השתדלנו לכלול בטבלה זו את שמות הדגים הכשרים העיקריים והנפוצים ביותר (ישנם עוד רבים אחרים) ולהציג, ככל שידינו משגת, את שמותיהם בעברית, באנגלית ובספרדית. יש להדגיש: שמו של הדג לעולם אינו ערובה לכשרותו ולכן יש להשתדל תמיד לראות את הדג בעורו ולוודא שיש בו קשקשים. לשם הכנת הטבלה נעזרנו ברשימות המופיעות באינטרנט, בספרו של הרב לוינגר - "מאור לכשרות" ובניסיוני האישי בכשרות לאורך השנים. הרשימה מתייחסת לדגים טריים בלבד ולא לדגים מעובדים וכדומה.

שם הדג	שם באנגלית	שם בספרדית	הערות
בתן	Surgeonfish	Trata de pez	לצעירים אין קשקשים
חדקן	Sturgeon	Acipenser	לא כל המינים כשרים
אלבולה	Albula	Macabijo	
אנבס	Anabas	Anábasis	
בלאק קוד	Black Cod	Bacalao Negro	הקשקשים נמצאים בחלק המרכזי של הגוף בין שני הסנפירים העליונים
קרפיון	Sea crap	Crapa	נקרא גם Marbelfish
	Herring smelt	Argentina \ Argentinidea	נקרא גם Great silver smelt
דקר	Indian driftfish	Savorin indio	
	Ruff	acerina	נקרא גם Australian Salmon, אולם לא מדובר בזן של דג הסלמון
סמלט	Smelt	Eperlanos, Capallenas	נקרא גם Silverside, הקשקשים נמצאים בקדמת הגוף, מאחורי הסנפיר הקדמי בצד
וויטביש	Whitebait	Barbus	גם הוא נקרא Silverside. נחשב יחסית נגוע בתולעים
סקלר	Flagfin	Legrato	נקרא גם Aulopus או Flagfin. הקשקשים נמצאים במרכז הגוף בצד תחת הסנפיר הגבי
-	Spider fish	-	סוג של סרדין. הקשקשים נמצאים במרכז הגוף תחת הסנפיר הגבי
שיפודן	Garfish	Aguja \ belone belone	
חניתן	Needlefish	Agujón	נקרא גם Keel Jawed או Needlefish. הדג דק וראשו מאורך. הקשקשים דקים וקטנים מאוד
בריל	Brill	Remol, Rumbo, corujo	

שם הדג	שם באנגלית	שם בספרדית	הערות
רעפנון	Ocean whitefish	Rape, Faneca, Merluza, Lenguado, Maruca, Bacalao, Cabracho, Congrio, Gallineta, Rodaballo	
רעפנון	Tilefish	Blanquillo	הזנב לא מפוצל
צנינית	Green mackerel Blue mackerel Golden mackerel	Caballa	יש מחמירים לאוסרם אך למעשה יש להם קשקשים בגודל מ"מ וכן הורו הפוסקים בארצות הברית
סמרנון	Mackerel round Scad	Mackarel \ verdel	
אריאן	Leerfish	Lichia amia	
סרילה	Yellowtail	Jurel	
כחלון	Pompano	Pompano	
-	Moonfish	Pez luna	
קטסטומוס	Sucker	-	נקרא גם Bufallo fish. הקשקשים נמצאים במרכז בצדי הגוף
חמנוני	Rock bass	Robalo	נקרא גם Red eye. הקשקשים נמצאים במרכז בצדי הגוף
דג שמש	Sunfish	Mola Mola	
בס שחור	Black bass	Lobina	
בס לוע קטן	Smallmouth bass	Boca pequeño	
אכנס	Milkfish	Chanos chanos	
-	Fingerfin	-	יש לדג כמה תתי מינים וכולם כשרים
-	Wolf herring	Arenque lobo	חסר סנפיר עליון, קשקשים במרכז בצדי הגוף
אמנון מושט	Tilapia	Tilapia	
טברנון דג כלב	St. peters fish	Tilapia	נקרא גם Tristam
-	Shad	Alosa	נקרא גם King of herring או Twaite shad
כסיר	Silver carp	crapa	
דג מעופף דאון	Flying gurnard, flyingfish	Aleta de Vela	בעל קשקשים אך יש לגביו מחלוקת
אנשובי	Anchovy	boquerón, bocarte, anchoa europea o aladroque	

שם הדג	שם באנגלית	שם בספרדית	הערות
זאב מים	Pike	Luccio	
שיבוט	Code fish	Bacalao	
מרלן	Merlan	Merlan	
-	Goldeye, mooneye	-	
דג משה רבנו (הליבוט)	Dab, Halibut	limanda	
מפרשן	Sailfish	Pes vela	דומה בצורתו לדג החרב אך בעל קשקשים דקים
נסיכת הנילוס	Victoria pereche	Perca del nilo	
זאב ים	Whiting	-	
לברק	,Bass, Sea Bass	Lubina	
לברק הסלע	White bass	-	
	Whitefish	Merlán	
טרטוטה (פורל)	Trout	Trucha	יש כמה סוגים
רד דראם	Red Drum	Corbina \ Corvina	
-	Queenfish	-	
סקומברון	Spanish Mackerel	caballa, macarela xarda	הקשקשים קטנים מאוד
טונה	Tuna	Atún	
	Buffalo fish \ Suckers	-	
דניס	Red snapper	Huachinango	
דניס (דג) ציפורה	Snapper	Huachinango	
מפרשן	Marlin	Marlin	היה ספק ובשנים האחרונות הוכרע שכשר על פי פסק של הגר"ש אלישיב וכן הובא ברשימות ה-CRC1 ⁵³
	Redfin \ European Perch	Perca \ Perca del rio	
מוסר	Redfish	-	
לוקוס (דקר)	Grouper	Mero	
אמנון	Tilapia/ Cichlids	Tilapia	
סלמון	Atlantic Salmon, Pacific Salmon, Red Salmon	Salmon	

⁵³ הרב לוינגר מכשיר אבל ב-OU אוסרים.

בחדר בבית המלון

פרק זה חותם למעשה את הדיון בנושאים שכבר נדונו לעיל. אנו מקווים שהוא עשוי לסייע ביישום הלכה למעשה של הרבה מהנושאים שנדונו.

רבים שואלים אם אכילה במסעדה צמחונית או טבעונית, גם אם איננה כשרה, יכולה להיות אופציה עבור שומרי כשרות. שאלה זו רלוונטית מאוד במיוחד בנסיעות עסקים; מתוך רצון טוב והתחשבות בצורכי הכשרות, מזמינים עמיתים לא יהודים את האורח היהודי לארוחה במסעדה כזו. לפעמים מדובר באירוע חשוב שיש לו השלכות על חתימת חוזה או סיום מוצלח של עסקה. השאלה העומדת בבסיסו של דיון זה נוגעת לעובדות – האם כל מוצר המסומן "צמחוני" הוא אכן כשר? ההגדרה הבסיסית של הצמחונות (בשונה מן הטבעונות) איננה הימנעות מאכילת מוצרים מן החי, אלא הימנעות מאכילת בשר ומוצרים. במקומות רבים בעולם מוצרים צמחוניים מסומנים על ידי נקודה ירוקה או נקודה ירוקה בתוך ריבוע (ועוד סמלים בסגנון זה): .

אולם בבדיקת רשימת המרכיבים נופת לא פעם לגלות חומרי גלם העשויים מביצים או מחלב ומוצרים. ישנם אפילו מוצרים המוגדרים כצמחוניים אך כוללים רכיבים מן החי, בעיקר דגים (תזונה מקרוביזטית), או אפילו מן החי (תזונה פלקסיטריאנית). במקומות רבים בעולם (למשל הודו וצרפת) מקובל להוסיף לחלב סויה אחוז מסוים של חלב פרה מה שכמובן הופך אותו לחלבי. לעתים המוצר מכיל חומץ יין או חומרי גלם שמוצא ביין או בגבינת נוכרי. נמצא כי העובדה שמוצר מסוים מסומן כצמחוני אינה מעידה בהכרח שהמוצר כשר או פרווה ונדרשת בחינה מדוקדקת של חומרי הגלם.

גם שכרונות של הלחם החלב מסופקות ובעייתיות, וכן מוצרים העלולים להכיל יין ומוצרים האסורים בגלל גזירת "סתם יינם" או רטבים לסלט המכילים מרכיבים מן החי (דגים) שכשרותם מוטלת בספק.

בעיה נוספת היא הכלים. מותר לאכול אוכל מבושל רק בתנאי שבכלים אלה לא בושל לפני כן דבר איסור (תבשילים המכילים יין, חומץ או שמנים אסורים וכדומה). בירור עם הטבח עשוי לתת מענה לשאלות אלה. לחילופין, אפשר להביא סיר פרטי ולבקש שיבשלו בו. לגבי אורז וקטניות יש לוודא כי בררו וניקו אותם לפני הבישול (אם לא – עיינו להלן).

באשר לבעיית "בישול נוכרי" נזכיר שני כללים חשובים. בסיומן קיג בשו"ע מסביר המחבר כי איסור זה חל רק כאשר מדובר בדבר שגם אינו נאכל כמות שהוא חי והוא גם "מאכל חשוב". רוב המאכלים הצמחוניים (ירקות) נאכלים חיים כמות שהם ואינם נחשבים מאכל חשוב דיו כדי להיכלל בהגדרה "עולה על שולחן מלכים". בשעת הדחק אפשר להתייחס גם לאורז ולתירס כמזונות שאינם עולים על שולחן מלכים (אך שאינם נאכלים חיים).⁵⁴

נקודה מאוד מעשית לצעירים שבינינו: אחד המאכלים הבסיסיים באמריקה הלטינית הוא הטורטייה, המורכבת ממים וממאץ (קמח תירס מזן מיוחד הגדל רק לשם כך). זהו מזון בסיסי מאוד ועשיר מבחינה תזונתית (הוא גם בריא יותר מלחם). כאשר שימשתי ראש מערך הכשרות במקסיקו בדקתי עשרות "טורטיירות" (המאפיית שבהן מכינים את הטורטיות) במקסיקו, אקוודור, קולומביה ועוד, וגילתי שתמיד משתמשים רק ברכיבים מותרים (קמח תירס או קמח העשוי מקטוס מיובש וטחון) ולעולם אין אופים אותן עם מרגרינה או שמן. ולכן לדעתי מותר ל"מוצ'ילרוס" הישראליים לקנות טורטייה בכל מקום; זהו מאכל בסיסי שוודאי אינו מוגדר "עולה על שולחן מלכים".

לסיכום: כשאומרים לנו על מאכל או מוצר שהוא צמחוני אין זה אומר שהוא פרווה ואפילו לא שהוא כשר. יש לבדוק את רשימת המרכיבים עם רב המבין בכשרות.

הלכה למעשה, אם אדם נתקע במסעדה צמחונית ללא אוכל כשר או שקיים חשש גדול לאי נעימות, האופציה הזו יכולה להיות אפשרית כמוצא אחרון, ובכפוף לתנאים הבאים:

⁵⁴ יסודה של שיטה זו בעמדה שרק מאכל שנהוג לפת בו את הפת נחשב "עולה על שולחן מלכים". עיינו חיידוש הריטב"א עבודה זרה לח ע"א; שו"ת תבואות שמש י"ד ע"ז; שו"ת מהר"ט צהלון ס; שו"ת מהר"י בן לב א, קיט; ערך לחם למהריק"ש ק"ג.

מותר לרכוש מאכלים העשויים מירקות טבעיים לא מבושלים כמו סלט וכדומה, המכילים תיבול טבעי כמו תבלינים, שמן זית או מיץ לימון טבעי, אולם לא חומץ ורטבים אחרים שבוודאות מכילים איסורים שונים.

יש להימנע מירקות הנחשבים נוגעים בחרקים ומצריכים בדיקה אך יש מקום להתיר ברוקולי, כרובית ופירות יער שמקורם בהקפאה.⁵⁵ לפי שבדיקות מוכחות כי אחוז הנגיעות בהם הוא זעיר ביותר.

בירקות וקטניות שזרעם, היתליע אבל כבר בושלו, ובמיוחד אם בושלו שלא במיוחד לצורך היהודי אלא לצורך כלל הסועדים, יש מקום גדול להקל ולהתיר בדיעבד.⁵⁶

אכילת מנות מבושלות יכולה להיות בעייתית ביותר אלא אם כן וידאנו בצורה ברורה שבכלים לא בושל דבר איסור לפני כן והמנה איננה מכילה מרכיבים אסורים (מרגרינה, מוצרי חלב היכולים להיות אסורים, שמנים, חומץ או יין).

בית קפה

קפה: יש שלושה זנים עיקריים (ועשרה זנים בכלל) של קפה:

קפה ערביקה הגדל בהרים הגבוהים באתיופיה, קניה ודרום סודן. הוא מכיל פחות קפאין מהזנים האחרים וטעמו מתקתק וארומטי.

קפה ליבריקה שמקורו במערב אפריקה (ליבריה) ומגודל כיום בעיקר באינדונזיה. יתרונו בכך שמכל שיח אפשר להפיק כמות גדולה יותר של תוצרת. טעמו מריר מהערביקה.

קפה רובוסטה גדל כיום בעיקר בברזיל והוא בעל רמת הקפאין הגבוהה ביותר. טעמו מריר ושטוח והוא משמש בעיקר לערבוב עם סוגים אחרים של קפה להגברת ההקרמה (בעיקר בחליטות לאספרסו).

ענב הקפה (הפרי עצמו) איננו אכיל. את הפולים מוציאים מן הפרי ומייבשים. לאחר מכן קולים אותם בטמפרטורה מעל 200 מעלות צלזיוס, וכדי שלא יאבדו את הארומה שלהם יש לשומרם בואקום ואז עובר הקפה לטחינה. הדיון העיקרי בפוסקים נוגע לשאלת "בישול נוכרי" בקפה, הן ביחס לקלייה הראשונית והן לגבי ההכנה במים לאחר מכן. קליית הפולים היא השלב הראשון בכל סוגי הקפה: טחון, פילטר, מגורען ומיובש בהקפאה. היו פוסקים שכתבו שאם גוי קלה את הפולים, הקפה אסור.⁵⁷ למעשה, יש להתחשב בדעת רבנו תם בספר הישר,⁵⁸ ולדעתו מעשה קלייה איננו בכלל גזירת בישול נוכרי. שיטת ר"ת הובאה להלכה על ידי אחרונים ופוסקים רבים.⁵⁹ היתר אחר הנוגע לקפה נובע מהגדרת איסור "בישול נוכרי". כבר הוזכר כי איסור "בישול נוכרי" מותנה בקיום שני התנאים: אינו נאכל כמות שהוא חי וגם "עולה על שולחן מלכים". לאור זאת כתבו הפרי חדש והרדב"ז כי יש להתיר שתיית קפה שהוכן על ידי גויים משום שאינו "עולה על שולחן מלכים", שהרי אין מלפתים בו את הפת.⁶⁰

בהיתר שלישי כבר נתקלנו ביחס לשכר של גויים. אבקת הקפה בטלה לגבי המים, שהרי מברכים על הקפה "שהכול נהיה בדברו" ולא "בורא פרי העץ".⁶¹

לסיכום: אין בעיה לצרוך את רוב סוגי הקפה (קפוצ'ינו, קפה אמריקנו, נמס, תורכי וכדומה). ההיתר אינו נוגע ל"אייס קפה" (פרקוצ'ינו), כיוון ששם מוסיפים לתמצית הבסיס מייצבים שונים היכולים להיות בעייתיים מבחינת כשרותם.

⁵⁵ במשך השנים ביצעתי עשרות בדיקות במפעלים שונים ברחבי העולם של ירקות קפואים, כולל ברוקולי וכרובית. מצאתי שאחוז הנגיעות קרוב מאוד לאפס, בעיקר בשל התקנים היפניים והאירופיים הממחירים; לכן מוצרים אלה מוחזקים כנקיים ובודקים.

⁵⁶ תשובת הרשב"א ושו"ע י"ד פד, ט. עי' בפמ"ג במשבצות זהב פד, יא; פד, כט.

⁵⁷ שו"ת יגרת ורדים א"ח ג, ח; שו"ת באר עשק קה; שו"ת חיים שניים לרבי חיים טראסר ד, ובשו"ת בעי חיי י"ד קנה.
⁵⁸ ס' תתק: "קליות שעושים כן, מבשלים החיטים במים עד שנתנפחו, ומהבהבים אותם בתנור וטוחנים אותו ואוכלין הקמח כמו שהוא, נראה לי שאין כאן משום בישול נוכרי, שהרי כשנתנו אותן בתנור ונתייבשו הרי הן קליות שהתנורם על ידי שלא נשתנו, וכשחזרו וטחנו אותם, זה השינוי נעשה שלא על ידי האור". רבנו תם מביא שני נימוקים: א) הקלייה איננה נחשבת מעשה בישול כיוון שאיננה משנה את הקטניות; ב) גם אם יש כאן בישול, הרי שהטחינה שלאחר מכן יוצרת מעין "פינים חדשות" המבטלות את מעשה הנוכרי.

⁵⁹ היעב"ץ, מור וקציעה א"ח רד; שבו"ת יעקב ב, ה; הגר"ע, הליכות עולם ז, חוקת יד.

⁶⁰ פ"ח קיד, ו; שו"ת הרדב"ז ג, תרלז.

⁶¹ שאילת יעב"ץ ב, קמב; פ"ח קיד, ו; חת"ס עבודה זרה לא ע"ב; שו"ת שבט הלוי ב, מד; חיד"א בשו"ת ברכה קיג, ג.

תה: לצמח התה (הקמליה - camellia) יש שני זנים עיקריים: ההודי והסיני. הזנים נבדלים זה מזה בכמות העלים וגודלם, ומנעד ייבוש העלים וחמצונם יוצר סוגי תה שונים. חלק מחכמת עיבוד התה הוא המומחיות למנוע פטירות ועובש על העלים במשך תהליך החמצון, מה שיהפוך את התה לבלתי ראוי.

לאחר הקטיף שמתבצע באביב ובסתיו, לרוב ידנית, מתחיל התהליך הבא: **קמילה** - הנחת העלים בשמש כדי לאדות את שאריות המים ולעודד התפרקות החלבונים לחומצות קפאין שידגישו את טעמו של התה. **חמצון** - העלים מונחים במקום אפל וקריר, מתחילים לתסוס ואז משתחררות חומצות הטאנין הנותנות לתה את טעמו וצבעו האופייני. ככל שהחמצון גבוה יותר צבעו של התה כהה יותר וכך יכול היצרן לשלוט על טעמו. **קביוע** (fixation) - הפסקת החמצון על ידי חימום מבוקר. **ייבוש** - גלגול העלים לרצועות למיצוי מלא של הארומה שבעלים וייבוש העלים בשיטות שונות (בשמש, וואקום, אוויר חם). חלק מסוגי התה דורשים יישון כדי למצות את פוטנציאל הטעם.

למעשה ישנם חמישה סוגי תה עיקריים המובחנים זה מזה במשך תקופת החמצון:

תה לבן - בעל טעם עדין מאוד. הגיע למערב רק בשנים האחרונות ואינו עובר כל עיבוד מלאכותי לפיכך אין בו תוספת של חומרי גלם.

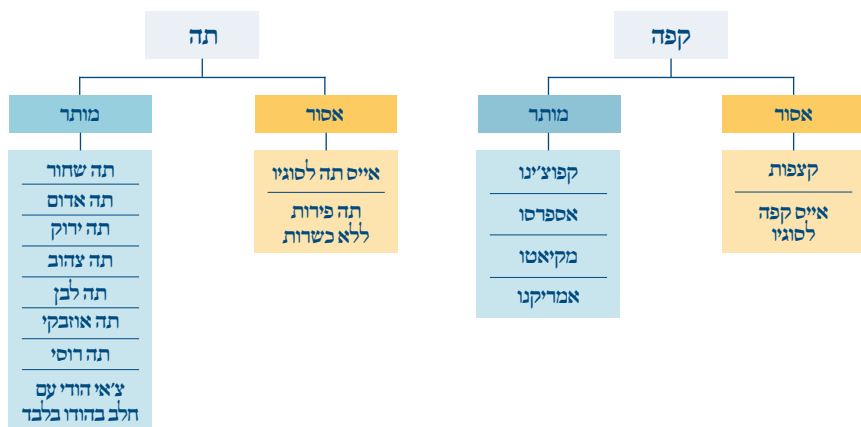
תה ירוק - עובר את תקופת החמצון הקצרה ביותר. העלים כמעט אינם מתייבשים ורוב הרכנם הכימי נשמר.

תה צהוב - דומה לתה הירוק.

תה 'אולונג' - מיוצר ברמת חמצון אמצעית.

תה שחור (במזרח נקרא "תה אדום") - העלים מתחמצנים לחלוטין והעיבוד נעשה בטמפרטורה של 20-30 מעלות צלזיוס. הוא מסומן לרוב CTC (ראשי התיבות של התהליך: crush, tear, curl). כל עוד מדובר בתה העשוי מעלי התה בלבד, התה אמור להיות כשר. הבעיה היא שסוגים רבים אינם עשויים מתה אלא מ"שאר ירקות" - מנטה, פירות ועשבים. גם בגלל הרתיעה מקפאין יש המעדיפים תה שאינו מכיל תה. לחלק מסוגי תה מוסיפים תמציות טעם; תערובת התה האנגלית המפורסמת ארל גריי (Earl Gray) מעורבת בשמן תפוזי ברגמוט.⁶²

לסיכום:⁶³ בתה טהור אין בעיית כשרות ולרוב החברות הגדולות (lipton, twinings, tazo) יש מוצרים כשרים המופיעים ברשימות ועדי הכשרות וניתן לקנות בשווקים את העשבים בתפוזת. "תה בטעמים" או "תה פירות" אין לצרוך בלי כשרות. במשקאות קלים המכונים "תה קר", מחמת ריבוי חומרי הגלם, נדרש אישור כשרות.



⁶² בביקוריי במפעלי תה ברחבי העולם ראיתי כיצד לפני האריזה בשקיקים מרססים על העלים נוזל כלשהו. בדיקה קצרה העלתה שמדובר בברנדי, איסור של ממש.

⁶³ לגבי כשרות הכוסות, הספלים וערכות הקפה, ראו להלן.

ארוחת בוקר במלון

- בנושא ארוחות הבוקר במלון אנו ניישם, הלכה למעשה, פרטים רבים שנדונו בפרקים הקודמים. ננסה אפוא לעבור על התפריט השכיח, ולאתר בו את המוצרים והמאכלים שמותר לצרוך:
- 🍌 **לחמים:** כבר הזכרנו כי לחמים דוברי מאפה הם "מוצרים בסיכון גבוה", ולכן אין לצרוך שום לחם או מאפה שאין לנו ידיעה ודאית לגבי כשרותו.
 - 🍌 **חלב, חמאה ומוצרי חלב:** ברוב המדינות (אירופה, ארצות הברית, קנדה, דרום אמריקה, אוסטרליה, ניו זילנד ורוסיה) מותר לצרוך חלב ניגר וחמאה נקייה על סמך ההיתרים שהזכרנו. ברוב המדינות מותר לצרוך גם יוגורט פשוט ללא טעמים ופירות. לגבי גבינות רכות ראו לעיל.
 - 🍌 **קפה ותה:** מותר לצרוך קפה גם ממכונות קפה וכן קפסולות קפה (בטעם רגיל ללא תוספת טעמים). מותר גם תה שחור, אדום או ירוק, אך אין לצרוך תה צמחים ופירות ללא כשרות.
 - 🍌 **דגני בוקר:** ברוב המדינות דגני הבוקר הפשוטים ביותר מסוג Kellogg's נחשבים כשרים (גם מחיטה המלאה).
 - 🍌 **ריבות:** אפשר להקל ולצרוך ריבות כתומות או צהובות אם אינן מכילות ג'לטין. יש להימנע מן הריבות האדומות אשר בדרך כלל מכילות מיץ ענבים, יין או צבעי מאכל אסורים.
 - 🍌 **ביצים קשות:** יש בזה שתי בעיות – כלים ו"בישול נוכרי". השו"ע אמנם החמיר שיש בביצה בישול נוכרי,⁶⁴ אולם למעשה נראה שאפשר להקל בכך משום שכיום ביצה איננה נחשבת "עולה על שולחן מלכים". הרוצה להחמיר יכול לבקש להדליק את האש. לגבי ביצים המבושלות במתקן קיטור יש צד נוסף להקל, שכן על פי האחרונים אין איסור "בישול נוכרי" בקיטור. כך או כך יש לוודא שהסיר שבו מבושלות הביצים מיועד לבישול ביצים בלבד.
 - 🍌 **ערכת הקפה במלון:** בחדרים רבים בבתי מלון מצויה ערכת קפה המכילה קומקום חשמלי, כוסות (לפעמים חרס ולפעמים חד פעמיות), שקיות תה, קפה וסוכר. מובן שלא קיימת שום בעיה להשתמש בקומקום החשמלי המיועד רק למים, בתה (הפשוט) ובקפה. לגבי כוסות החרס והכפיות קובע השו"ע: "סתם כלים אינם בני יומם".⁶⁵ לכן בשעת הצורך אפשר להקל ולהשתמש בהם, מה גם שיש להניח שהם שימשו אך ורק להכנת קפה ותה ולא למאכלות אסורים.

פרק ז: מוצרים בסיסיים שניתן לקנות ללא השגחה ברוב המדינות בעולם

לסיום אנו מביאים רשימת מוצרים בסיסיים שלדעתנו ועל פי הנתונים שבידינו אפשר לרכוש את רובם ברוב מדינות העולם גם אם אין עליהם השגחה:

דגני בוקר של Kellogg's הסוג הפשוט בלבד
חלב סויה ללא שום תוספת
טחינה גולמית ללא שום תוספת
ירקות קפואים לסוגיהם לא צ'יפס קפוא
מיצים טריים בלבד לבדוק שאין תוספת מיץ ענבים
ממרח נוטלה
סלמון מעושן בדרך כלל מגיע עם השגחה או סמל כשרות
פסטה טרייה וקשה לא פסטה ממולאת
פטריות בקופסה רק במים ומלח ולא בחומץ
ריבות לא אדומות, יש לבדוק שאינן מכילות מיץ ענבים

⁶⁴ יו"ד קיג, יד.

⁶⁵ יו"ד קכב, ז ועיינו פת"ש על אתר.

פרק ח: הכשרת צימר או דירה

בשנים האחרונות ישנה תופעה שכחה של משפחות רבות מעדיפות להתאכסן בחופשתן בצימרים או בדירות שמושכרות במנגנון כלכלה משתפת (CBPP - כדוגמת Airbnb או Homeaway; אדם פרטי המשכיר את ביתו לתיירים). אין ספק שיש לכך יתרון גם מבחינת הנוחות וגם מבחינת הכשרות, כיוון שכך אפשר לפקח בצורה טובה על הכלים, המטבח, חומרי גלם והבישול.

כבר הזכרנו את החשיבות של יצירת קשר עם הקהילה המקומית והחשיבות בהשגת מידע חיוני על הכשרות המקומית והמוצרים. בפרק זה נייחד את הדיבור להכשרת המטבח והכלים ונסה לענות על השאלות מה ניתן להכשיר, ואיך מכשירים.

זה המקום לציין יתרון נוסף של הצימרים ודירות הנופש המדוברות. ברוב הפעמים מדובר במטבחים שמורים, נקיים ומסודרים מאוד – מה שמקל מאוד על ההכשרה. כדאי לזכור כי מבחינה מעשית כדאי לצמצם את הצורך בהכשרה למינימום ההכרחי. בפרט אם אתם נוסעים עם ילדים, כדאי שתביאו עמכם סיר קטן או מחבת קטנה, וכדאי לזכור כי תמיד ניתן לרכוש בהוצאה מועטת מאוד תבניות אפייה חד פעמיות, סכו"ם חד פעמי וצלחות חד פעמיות.

כללי מפתח להכשרת כלים

כאשר אנו דנים בהכשרת כלים עלינו לשאול שלוש שאלות:

דרך השימוש
בכלי

החומר ממנו
עשוי הכלי

דרך
ההכשרה

הכלל הבסיסי בדיני הכשרת כלים הוא "כבולעו כן פולטו" – דרך ההכשרה נעשית בהתאם לדרך השימוש השכיחה של הכלי.⁶⁶

כלי איסור שהשתמשו בהם באוכל קר בלבד אין צורך להכשיר אלא די בשטיפה וניקוי. אם יש סיכוי שבכלים נשמר אוכל ליותר מ-24 שעות (קופסאות לאחסון במקרר, צנצנות וכדומה) או שמדובר בסכין שחתכו בו מאכל חריף – הכלי צריך להכשרה.

כלים ששימושם הוא בחם אך לא באופן ישיר על גבי האש (סכו"ם לאכילה, קערות וכדומה) דינם בהגעלה בכלי שני, ועל המים להיות רותחים.

כלים שהאוכל החם מגיע אליהם על ידי עירוי מכלי ראשון – הכשרתם בעירוי.

כלים ששימושם על גבי האש במגע ישיר ללא נזחים (מחבת, שיפוד וכדומה) דינם בליבון. כיוון שבסיטואציות שבהן אנו דנים בדרך כלל הכשרה כזו אינה ישימה מבחינה מעשית, הרי כדאי להצטייד בכלים חדשים או חד פעמיים, ולחלופין להביא אתכם מהארץ.

חשוב לזכור כי הכלי המיועד להכשרה חייב להיות נקי (כאמור זהו המצב המצוי ברוב הצימרים ודירות הנופש).

⁶⁶ גדרים אלו פורטו לעומק בשו"ע או"ח תנא. וראו עוד: שו"ת אג"מ יו"ד א, ס; שו"ת מנחת יצחק ג, סז.

איזה סוגי כלים ניתן להכשיר?

סוג הכלי	האם ניתן להכשיר?
כלי חרס, חרסינה ופוצלן ⁶⁷	אם השתמשו בהם בחם לא ניתן להגעיל. כלי חרס ששהה בו אוכל קר לכמה ימים, יש מי שהקל על ידי הגעלה. ⁶⁸
כלי זכוכית	לדעת השו"ע אין צריך להכשיר ודי בשטיפה ולדעת הרמ"א לא ניתן להגעיל. ⁶⁹ יש רבים הסוברים שגם לדעת הרמ"א ניתן להכשיר כלי זכוכית חסיני אש (כמו פיירקס) ⁷⁰ נמצא שמי שמקל לאכול מאכלים קרים בכלי זכוכית יש לו על מה לסמוך.
כלי מתכת	הגעלה או ליבון.
כלי פלסטיק	נהגו להקל להגעיל בתנאי שאין בהם חריצים. ⁷¹
כלים עם ידיות	כאשר הידיית מחוברת היטב לכלי ואין חריץ שבו מצטברות שאריות מאכל, יש להקל ולהכשיר. ⁷²

דרך ההכשרה

כאמור דרך ההכשרה נבחרת לפי השימוש בכלי. מן הסתם בהיותכם בדירת נופש דרך ההכשרה שתזדקקו לה היא הגעלה (ולא ליבון) ולה נייחד את דברינו. ההגעלה היא טבילת הכלי במים רותחים שעומדים על גבי האש או עירוי מים רותחים (בהתאם לצורך, כפי שמפורט להלן בטבלה). לכתחילה ראוי להמתין עשרים וארבע שעות לפני ההגעלה, ובהן יהיה הכלי ללא שימוש. לרוב אפשר לצאת מנקודת ההנחה שאכן זה המצב בהגעלתו לדירה, וליתר בטחון ניתן להוסיף חומר פוגם למי ההגעלה כדי שיפגמו את טעם האיסור הנפלט למים. אם אין ברשותכם כלי מספיק גדול להרתיח בו מים ולהגעיל בתוכו את הסיר שאותו מעוניינים להכשיר, אפשר למלא את הכלי עצמו במים ולהרתיח עד שהמים יגלשו על דפנות הכלי מבחוץ (אפשר לזרז את הרתיחה באמצעות הוספת חומץ או מים רותחים מקומקום חשמלי). מיד לאחר ההגעלה ראוי לשטוף את הכלי במים קרים.⁷³

היישום המעשי במטבח

הכלי / הציוד	דרך ההכשרה	הערות
זכוכית	ניתן לסמוך על הדעות המקילות ולהשתמש בלי הכשר ⁷⁴	פיירקס ניתן להגעיל
חרס	לא ניתן להכשיר	
טוסטר	לא ניתן להכשיר	
כיוור	עירוי רותחים	נהגו להקל אפילו בכלי חרס ⁷⁵

⁶⁷ הדברים נכונים כמובן גם לכלי החרס והפוצלן השכיחים אצלנו היום ומצופים זכוכית. הדעה המקובלת בפוסקים היא להתייחס לציפוי כזה כטפל לכלי ולדון את הכלי ככלי חרס לכל דבר.

⁶⁸ או"ח תנא, כא ובמשנה ברורה ס"ק קיח; שו"ך יו"ד קלה, ס"ק לג.

⁶⁹ שם כו.

⁷⁰ שו"ת ציצ אליעזר ט, כו בשם הגר"צ פרנק.

⁷¹ שו"ת אגרות משה או"ח א, צב; חלקות יעקב ב, קסג; שרידי אש ב, קט; שו"ת ציצ אליעזר חלק ד, ו.

⁷² שו"ע תנא, ג-ה.

⁷³ שו"ע או"ח תנב, ז ומשנה ברורה על אתר; שו"ת יביע אומר או"ח ד.

⁷⁴ משנה ברורה תנא, ס"ק קנה.

⁷⁵ שו"ע תנא, א; בית יוסף יו"ד קכא, ב; פרי חדש יו"ד קכא ס"ק יט; ואכלת ושבעת עמ' 106. האשכנזים יקפידו להגעיל שלוש פעמים.

הכלי / הציוד	איך מכשירים	הערות
כיריים של גז	מעיקר הדין לא דרושה הכשרה ⁷⁶	ניתן להדר ולעטפן בנייר כסף
כיריים חשמליות או קרמיות	כנ"ל	יש המהדרים לערות מים רותחים אם אפשר או להבעיר למידת החום המקסימלית
מדיח כלים	הפעלה בתוכנית המלאה והחמה ביותר עם כמויות משמעותיות של סבון	יש לבדוק שהמסננים נקיים משאריות מאכל
מיקרוגל	חימום מים בכוס חד פעמית עד שהתא מתמלא באדים	עירוי רותחים על צלחת הזכוכית
מחבת	ליבוך ⁷⁷	נהגו לא להכשיר וכדאי להביא מהבית
סכ"ם ממתכת	הגעלה	
קומקום חשמלי	מעיקר הדין אינו צריך הגעלה כי מיועד למים בלבד	יש המכשירים על ידי הרתחת מים
תנור אפייה	חימום התנור לחום מקסימלי למשך מחצית השעה ⁷⁸	יש להקפיד שהתנור נקי ללא שאריות מאכל. בתנור פירוליטי יש להפעיל את התוכנית הפירוליטית
תבנית אפייה	לא ניתן להכשיר	ניתן להשתמש לאחר ציפוי התבנית בנייר כסף מכל צדדיה



⁷⁶ אף בבית רגילים לבשל עליהן גם בשרי וגם חלבי. עיינו הגהת רמ"א או"ח תנא, ד ובמשנה ברורה ס"ק לד.

⁷⁷ בשעת הדחק ניתן להקל בהגעלה.

⁷⁸ עיינו רמ"א לשו"ע יו"ד קח, א; ערוך השולחן יו"ד צב, נה; שו"ע או"ח תנא, יד.



מבוא

אינה דומה שמירת השבת בבית, במציאות מוכרת עם הרגלים קבועים, לשמירת השבת במציאות חדשה ושונה: בצבא, בבתי חולים וכדומה. בכל צעד ושעל אנו עשויים להיתקל בשאלות חדשות שלא תמיד יש לנו דרך לברר ולפעמים אנחנו כלל לא שמים לב אליהן. על אחת כמה וכמה נכונים הדברים בחוץ לארץ, כאשר פעמים רבות נמצאים בסביבה לא יהודית שאינה ערוכה לשמירת השבת. משום כך חשוב להקדיש זמן ומחשבה הן ללימוד ההלכות והן להיערכות מוקדמת ובירור המציאות בשטח (לדוגמה: יש לברר בכל מקום את זמני היום, משום שהיחס בין השקיעה לצאת הכוכבים שונה מזה שבארץ).

את ההלכות שבפרק זה חילקנו לשלושה חלקים: א. דיני ההגעה והמעבר ממקום למקום בערב שבת ובשבת. ב. דינים הנוגעים למקום שבו שוהים (בית מלון, צימר וכו'). ג. הלכות הטיולים והבילויים בשבת עצמה.

פרק א: נסיעות בערב שבת ובשבת

הנסיעה והתנועה מנוגדות למהותה של השבת, שעליה ציוותה התורה: "שבו איש תחתיו, אל יצא איש ממקומו ביום השביעי"¹. חכמים תיקנו (או דרשו) על פי פסוק זה שאסור לצאת מחוץ ל"תחום שבת" של אלפיים אמה (מעט פחות מקילומטר)². בנוסף על כך, הנסיעה כרוכה פעמים רבות במלאכות נוספות ובפגיעה באופי השבת, ומשום כך הוטלו עליה סייגים רבים.

א. טיולים, נסיעות וטיסות בערב שבת

כאשר נוסעים או מטיילים ביום שישי, יש לקחת טווחי ביטחון ולוודא שמגיעים לבית או למלון די זמן לפני כניסת השבת, כדי שלא להגיע לידי איסורים שונים (כגון הוצאה וטלטול) או פגיעה בעונג השבת ובכבודה.³ יש לקחת בחשבון חוסר ההיכרות עם המקום ודרכיו, שעשוי לגרום לכך שניתקל בפיקקים לא צפויים, נחמיץ אמצעי תחבורה או נטעה בדרך.⁴ הוא הדין בטיסות, שפעמים רבות מתעכבות בדרך, ויש לבחור מראש טיסות עם טווח ביטחון מספיק, גם אם הן יקרות יותר. אדם הרואה שלא יוכל להגיע ליעדו לפני כניסת שבת, יכול לבקש מגוי שיסיע אותו למקום חפצו עד צאת הכוכבים (בכל מקום לפי זמנו)⁵ ולא יותר,⁶ ואפילו מעבר לתחום שבת.⁷

ב. נסיעה בתחבורה ציבורית בשבת

השימוש בתחבורה ציבורית בשבת, גם כזו המופעלת על ידי גויים בעבור גויים, כרוך בכמה איסורים. ברכבת הנוסעת מחוץ לעיר התלבטו הפוסקים אם יש איסור "תחומין"⁸, ויש להחמיר

¹ שמות טז, כט.

² עירובין נא ע"א.

³ חז"ל הורו שלא ללכת ביום שישי יותר ממרחק ג' פרסאות (כ-12 קילומטרים) אם לא הודיע מראש שהוא עומד להגיע (שו"ע או"ח רמ"א, א). בימינו כתבו הפוסקים שאין לאמץ קביעה זו כלשונה, אולם עדיין יש לוודא הגעה בזמן שיספיק להכנות לשבת (משנה ברורה שם, ס"ק א).

⁴ הפוסקים האריכו להתריע מפני חששות אלו, ראו: משנה ברורה שם ס"ק ב; ערוך השולחן שם ג; משנת יוסף ה, סג.

⁵ בארץ ישראל מדובר על כשלוש עשרה דקות אחר השקיעה.

⁶ כמו כל אמירה לגוי שהותרה בבין השמשות במקום צורך (שו"ע או"ח רמ"א, א).

⁷ הרב חיים אבערלאנדער, 'מי שנמצא באם הדרך ערב שבת עם חשיכה כדת מה לעשות', אור ישראל י (תשנ"ח), עמ' ל-מ.

⁸ כמה ספיקות בדבר: א. האם כאשר האדם פאסיבי אין איסור תחומין (תוספות עירובין מג ע"א ד"ה הלכה; עיניו שו"ת מהרי"ק שורש מא) או שאין חילוק בדבר (ריטב"א שם מג ע"ב ד"ה ולענין; בית יוסף או"ח רמ"א; מגן אברהם רסו, ס"ק ז). ב. האם הרכבת נחשבת כקרקע (ריטב"א שם; בית יוסף או"ח רסו) או כאוויר (רש"י עירובין מג ע"א ד"ה בקפיצה). ג. כיצד מכריעים בדין תחומין למעלה מעשרה ובתוקף איסור תחומין. ראו: שו"ת תחם סופר (ו, צז-צח); שו"ת ציץ אליעזר א, כא; הרב מאיר בטיסט, 'איסור תחומין בפניו חלל בשבת', מגלה (תשמ"ד), עמ' 39-51.

דבר⁹ בעיקר במרחק העולה על י"ב מיל, מלבד בשעת דחק מיוחדת ובהוראת חכם.¹⁰ גם ברכבת הנוסעת בתוך התחום, ומופעלת על ידי גויים עבור גויים, כתבו הפוסקים שיש לאסור משום מניעת עונג שבת ומנוחה (בעיקר בנסיעה ארוכה) ומשום "עונדין דחול" חלזול בכבוד השבת.¹¹ רק בשעת צורך גדול (שבטיל רגיל לרוב איננה קיימת), ובמקום שבו אין קהילה יהודית שנוהגת איסור דבר, יש מקום להסתמך באופן חד פעמי על השיטות המתירות, כאשר הנסיעה אינה כרוכה באיסורים נוספים (כגון טלטול הכרטיס).¹² הוא הדין גם לאוטובוס או מוניית.¹³

ג. טיסה

אסור לעלות על טיסה כאשר היא או חלק ממנה אמורים להתקיים במהלך השבת (גם אם הדבר כרוך בהפסד כספי). מצד דין 'תחומין', דין טיסה קל יותר מדין נסיעה ברכבת,¹⁴ ועל כן לצורך מצווה יש מקום לדון בדבר, בפרט כאשר המטוס ממריא לפני שבת ונוחת אחריה ובמהלך השבת הוא שווה מעל הים.¹⁵ אולם גם הטיסה, מלבד שיש בה חשש איסור תחומין, מונעת עונג שבת וכרוכה במגוון של חששות לחילול שבת, הן במהלך הטיסה והן לאחריה.¹⁶ על כן ככלל אסור לעלות על טיסה שיש אפשרות סבירה שתימשך גם בשבת (ודאי כאשר ההמראה או הנחיתה הן בשבת).¹⁷ כל זאת אף אם אנשי הצוות גויים, וקל וחומר אם הם יהודים. מי שכתוצאה מאונס מטוס נחת בשבת, רשאי להיכנס אל תוך הטרמינל, וללכת בתוך גבולותיו.¹⁸ כדי להימנע משלל קשיים ובעיות הכרוכים בכך, ראוי מאוד לבחור מראש טיסה שזמן הנחיתה שלה הוא כמה שעות לפני כניסת השבת.

ד. הפלגה בשבת

ההלכות בסעיף זה מתייחסות להיבטים הייחודיים שבהפלגה. מלבד זאת קיימים באניות (ומטוסים) היבטים נוספים הדומים לאלו שידונו להלן ביחס לשהות בבית מלון.

1. הפלגה שמתחילה ביום חול ונמשכת בשבת: האם מותר לצאת לשיט שיימשך גם בשבת? שאלה זו קשורה לשני היבטים: א. ההפלגה עצמה. ב. חילול שבת הכרוך בהפעלת הספינה. בשל ההיבט השני יש הבדל בין ספינה של גויים לספינה של יהודים, וכדלקמן.

⁹ גם כשהנסיעה מתחילה לפני שבת, ולו משום שלדבר הרשות אסור לצאת גם בימים הסמוכים לשבת, כדלקמן.

¹⁰ הן משום שהבית יוסף אסר והן משום הטעמים הנוספים המובאים להלן. כמו כן, אף לדעת המתירים אסור יהיה לאדם לזוז ממקומו אם הגיע אליו בשבת, ראו להלן בדין נחיתת מטוס.

¹¹ ראו שו"ת חתם סופר ושו"ת ציץ אליעזר שהזכירו לעיל. שאלת עונג השבת והמנוחה תלויה כמובן בתנאי הנסיעה, וישנן רכבות המאפשרות מנוחה שאינה פחותה מזו שהייתה בספינות בימי חז"ל.

¹² כמה מן הפוסקים הקלו בנסיעה ברכבת או חשמלית בתוך העיר (זחבי צדק ב, כד; רב פעלים א, כה; ים הגדול כח, ד; שו"ת משפטי עוזיאל או"ח ט). אולם העמדה המקובלת בפוסקים היא לאסור את הדבר בהחלט (בית יצחק י"ד ב, לא; שואל ומשיב חמישה ג, דברי שאול ג, פאת שדך ב, פא, ו), כמה פוסקים כתבו שהאיסור קשור במידה רבה לאופי הקהילתי של השבת (חלקת יעקב ג, קסג; שו"ת אגרות משה י"ד א, מד, ומשום כך נראה שיש מקום להקל בשעת הצורך רק אם הדבר אינו מנוגד למנהג הקהילה המקומית).

¹³ כאשר המונית נמכה מעשרה טפחים, והיא יוצאת מחוץ לתחום, האיסור ברור יותר מאשר ברכבת הגבוהה מעשרה (שנחלקו אם נחשבת כאוויר או כקרקע, כ"ל). אך בכל מקרה עיקר הטעם להיתר (בשעת דחק גדולה) הוא הפאסיביות של הנוסע (עיינו בהערה לעיל). כמו כן, במונית שפייסל שנוסעת עבור ישראל יש גם איסור הנאה ממלאכת נוכרי.

¹⁴ זאת משום שהמטוס נמצא באוויר ואינו סמוך לקרקע, ומשום שתנועתו הרצופה (כשיצא לפני שבת) מונעת את חלות דין תחומין לפי חלק מהשיטות. אף שבשו"ת אגרות משה (או"ח ג, צו) אסר משום מסלול הנחיתה, פעמים רבות נמצא המסלול בתוך מרחב ממודר שיש מקום לדון אותו כרשות היחיד שאין בה איסור תחומין.

¹⁵ עיינו: שו"ת ציץ אליעזר א, כא; רץ כצבי שבת א; פניני הלכה שבת ב, יב; שו"ת במראה הבזק בכתובת:

<https://www.yeshiva.org.il/midrash/19659>.

¹⁶ כגון בכניסה לשירותים שנעשים פעמים רבות בעזרת כפתור חשמלי או בעיניו טלטול והוצאה.

¹⁷ שו"ת אגרות משה שם; שו"ת מנחת יצחק ב, קז.

¹⁸ כאר"כ נכנס דרך 'שורוק' ישירות לטרמינל, דינו כמי שנאנס והגיע לתוך עיר שרשאי ללכת בתוכה (שו"ע או"ח תה, ו; עיינו שם, ד). מי שאנס ללדת מן המטוס לקרקע ומשם לעלות על רכב המונחג בידי גויים, נמצא במצב מורכב יותר, כי אפשר שמקום שבייתו הוגדר כבר במקום שבו פגע המטוס בקרקע או אפילו קודם לכן, ועל כל פנים אסור לו לכאורה לעבור מרחק של יותר מאלפיים אמה מן המטוס (שו"ת ציץ אליעזר א, כא, יח). אלא שיש מקום להקל בכך כמו בדין ספינה המובא להלן, בצירוף האפשרות שהשדה כולו מוקף דרך המגדירה אותו חצצר אחת לעניין דין תחומין, ראו במאמרו של הרב נסים אלמליח, 'דבר ערוב חצרות ושיתוף מבוואות תנ"כ' ג והמסמכת', בית הלל מו (ב) (תשע"א), עמ' מה-נב. וכן הורה למעשה בשו"ת ישכיל עבדי (ח, כ, סב), ועיינו בשערים המצוינים בהלכה עד.

ספינה של גויים: כאשר אנשי הצוות המשיטים את הספינה הם גויים, ורוב הנוסעים הם גויים או שההפלגה אינה תלויה בנוכחות היהודים בספינה (גם אם בפועל רוב הנוסעים יהודים), אין בעיה של מלאכת שבת.¹⁹ עדיין יש לדון בהפלגה עצמה.

חכמים אסרו לצאת להפלגה, שתימשך בשבת, בימים הסמוכים לשבת: יש אומרים שהאיסור מתחיל מיום חמישי, אך רוב הפוסקים מקדימים אותו ליום רביעי.²⁰ לאיסור זה ניתנו טעמים רבים,²¹ וכמה מהם קיימים עקרונית בכל הפלגה: גזירה שמא ינהיג את הספינה, גזירה שמא יבנה כלי שיט והטעם העיקרי שנפסק להלכה – ביטול עונג שבת.²²

לאור זאת כתבו הפוסקים כי בסוגי שיט שבהם אין חשש לביטול עונג שבת, לא נאמר האיסור.²³ משום כך מותר לעלות על אניות מודרניות גדולות ויציבות אפילו בערב שבת,²⁴ אך לא על אניות שאינן כאלו.

ספינה של יהודים: כאשר יהודים משיטים את הספינה, אם בכוונתם לצמצם את חילול השבת למינימום להכרחי כדי שהספינה לא תטבע, מותר להצטרף להפלגה אם היא יוצאת עד יום שלישי.²⁵ אך לרוב כאשר הספינה מפליגה בשבת הדבר נעשה שלא לצורך (שהרי אפשר לעגון בלב ים או בחוף סמוך), וממילא המשתתף בהפלגה נהנה ממלאכת שבת באיסור ומכשיל את אנשי הצוות בעבירה.²⁶ אף שישנן סברות להתיר את הדבר במקרים מסוימים,²⁷ ודאי שאין ראוי לעשות כן לצורכי נופש.²⁸

2. הפלגה שמתחילה בשבת: כאשר האנייה (המופעלת בידי נוכרים) יוצאת לדרך בשבת עצמה, מותר לשוב בה רק בתנאי שנכנסים אליה לפני כניסת השבת.²⁹ אחרי שנכנסים, לדעת השו"ע,³⁰ אין לצאת ממנה עד ההפלגה, וכך ינהגו הספרדים,³¹ ולדעת הרמ"א מותר לצאת מן הספינה אחרי צאת הכוכבים ולחזור במועד ההפלגה, וכך יכולים לנהוג האשכנזים. בשעת הדחוק, כשאין אפשרות להיכנס מבעוד יום לספינה וקשה מאוד למצוא הפלגה אחרת, יש מקום להקל בדבר (ובלבד שאין הכניסה כרוכה באיסורים אחרים כגון טלטול והוצאה).³¹ הוא הדיון גם בספינה המבצעת עגינת בניינים במהלך השבת, שאסור ליוצאי ספרד לצאת ממנה על מנת לחזור ולהפליג בשבת עצמה.

3. הפלגה שמסתיימת בשבת: מי שספינתו הגיעה בשבת לנמל, יכול לצאת מהאנייה³² ולנוע בתוך רדיוס של אלפיים אמה לכל כיוון (מהמקום שבו היו המים בגובה מטר).³³ מי שנאלץ לצאת מעבר לטווח זה, כגון כשהנוסעים צריכים לרדת מהספינה ואין מקום לשהות בו בתוך התחום,

¹⁹ עיינו שו"ת אגרות משה (או"ח ב, סג) שהדבר תלוי בפועלים ולא בבעלים. אין חובה לוודא שאין בכל הצוות אדם מישראל, אלא די בכך שהחברה המבצעת את השיט איננה יהודית (פסקי תשובות תמג, הע' 3). לדעת השו"ת ציצ' אליעזר (א, כא, טו) אם ההפלגה תלויה גם בנוסעים היהודים יש איסור גם אם מדובר במיעוט, ועיינו אחרות שבת כג, מג, שמירת שבת כהלכתה לו, סו (כל ההפניות להלכה).
²⁰ המהדורה שלישית, תש"ט.

²¹ חמישי: ביאור הגר"א או"ח רמח, א. רביעי: פשט השו"ע או"ח רמח, מגן אברהם שם, ס"ק ב.
²² בשו"ת ציצ' אליעזר (א, כא) מנה שמונה טעמים, ועיינו בספר רץ כצבי (שבת א), חלק מהטעמים תלויים בעמדות שלא נפסקו להלכה: שיטת בית שמאי האוסרים 'שבתת כלים', או השיטה המחמירה באיסור 'תחומין' גם בימים ונהרות העמוקים מעשרה טפחים. ואחרים רק בספינה השטה במים רדודים, משום איסור תחומין.
²³ שו"ע או"ח רמח, ב.

²⁴ מאירי שבת יט ע"א ד"ה שמועה; שו"ע שם.
²⁵ ראו במאמרו של הרב משה הדראה, 'הפלגה באינה בשבת', תחומין י (תש"ט), עמ' 377–386, ובפרט בדברי הרב אליהו המובאים שם. אף שכמה מן הפוסקים לא הזכירו חילוק כזה (שמירת שבת כהלכתה שם; פסקי תשובות שם), ויש מהם שפקפקו בו (שו"ת ציצ' אליעזר א, כא, ז; הרב עובדיה יוסף, מובא בילקוט יוסף או"ח רמח, א), יכולים המקילים לסמוך גם על השיטות המתירות לגמרי בספינה של נוכרים (כפי שכתב הבית יוסף, או"ח רמח, שאין למחות ביד הנוהגים היתר), וכן הכריע בפניני הלכה (שבת ב, י).
²⁶ רמ"א או"ח רמח, א, עיינו מגן אברהם שם, ס"ק יד שהביא את דעות החולקים (וכמותם הכריע ערוך השולחן שם, יא). לדבר מצוה, כשאין אפשרות אחרת, יהיה מותר לצאת גם אחרי יום שלישי.

²⁷ עולת שבת רמח, ס"ק א*; קול מבשר, א, מט; אור לציון ב, טז, הע' ה; שו"ת מנחת יצחק ג, לו.
²⁸ השו"ת אגרות משה (או"ח א, צב, שם ו, כ) טען שהנוסע שומר המצוות נהנה מן המלאכה בעל כרחו, ומשום כך אין זה שונה מבחינתו מכל כניסה למצב אוסר (ראו שו"ת יחיה דעת ו, טז שניסה לדחות את הטיעון). ובעניין הכשילת אנשי הצוות יש מקום להקל כשהנסיעה אינה תלויה בנוסעים היהודים (שו"ת ציצ' אליעזר ה, ז), ראו מאמרו של הרב ברוך שניאורסון, ישורון יג (תשס"ג), עמ' רפז–ש.

²⁹ הריב מוחלט של הפוסקים אסרו את הדבר, ואף הרב פיינשטיין (שם) הודה שראוי היה לתקן תקנה שתאסור זאת.
³⁰ שו"ע או"ח רמח, ג. טעם הדבר הוא שלא ייראה כמי שיוצא לשוט, או משום איסור 'תחומין' (ראו: בית יוסף שם; הנותן בים דרך ו).
³¹ כך החיים שם, ס"ק לח. והוסיף שבמקום שנהוג להקל כרמ"א (שם) אין למחות בידם.

³² שו"ת חלקת יעקב או"ח קכה; שו"ת מים חיים קלב. טעמים הוא שבספינות של ימינו אין מקום לגזור שמא יעשה חבית של שייטין, וכן משום שמעיקר הדיון אנו פוסקים שאין בספינה איסור תחומין.

³³ כאשר הירידה נעשית באמצעות כבש. במקום שבו משתמשים בסירות קטנות המעבירות את הנוסעים מהספינה הגדולה אל החוף, יש להימנע מכך במקום שבו אנשי הצוות או רוב הנוסעים הם יהודים, ראו בילקוט יוסף או"ח רמח, יד.
³⁴ שו"ע או"ח תד, א.

יכול לנוע בכל רחבי העיר שאליה הגיע.³⁴ יש להקפיד שלא לטלטל חפצים ללא עירוב, ובשעת הצורך אפשר לומר לגוי שיטלטל עבורו.³⁵ כיוון שקל להיכשל בעניינים אלו, ראוי לדאוג מלכתחילה לכך שלא יצטרכו לעזוב את הספינה בשבת.

פרק ב: שהייה במלון ובצימר בשבת

א. נרות שבת וקידוש

בבתי מלון רבים אין אפשרות להדליק אש בחדר או בסמוך למקום הסעודה.³⁶ לדעת רבים מן הפוסקים אפשר לצאת ידי חובה באור החשמל הדולק בחדר, ונחלקו אם אפשר לברך עליו (יש שחילקו בין נורת להט שאפשר לברך עליה ובין נורות אחרות; ויש שכתבו לברך דווקא על פנס בעל סוללה עצמאית), והמקל יש לו על מי שיסמוך.³⁷ כאשר מגיעים למקום שאין בו יין או מיץ ענבים כשרים (בשל חשש יין נסך), יש להביא יין לקידוש. אם 'נתקעים' בלי יין, יש לקדש בלי שבת על הלחם ובבוקר (וכן בהבדלה) על משקה חשוב.³⁸

ב. מעליות

מעלית רגילה אסורה בשימוש כאשר המפעיל הוא יהודי.³⁹ כאשר המפעיל גוי: אם הוא מפעיל אותה עבור עצמו, מותר להצטרף אליו (בלי לתת לו הנחיות);⁴⁰ אך כאשר מפעיל אותה עבור היהודי, אסור.⁴¹ כאשר יש צורך גדול (כגון בבניין גבוה או במי שקשה לו לעלות רגלית), יש מקום להתיר לרמוז לגוי שיפעיל את המעלית עבור היהודי.⁴² מדרגות נעות: מותר להשתמש במדרגות נעות הפועלות בקביעות או בזמנים מוגדרים מראש, אך אסור להשתמש במדרגות שמופעלות כשדורכים עליהן.⁴³ במלונות ובתי דירות בישראל (ובחלק מהריכוזים היהודיים בחו"ל) מותקנות לרוב מעליות שבת. הפוסקים נחלקו לגבי השימוש בהן, ולמעשה יש להקל אם הן עומדות בתנאים הנדרשים: א. פעולה קבועה ואוטומטית, כולל סגירת ופתיחת הדלתות; ב. הכניסה והיציאה לא גורמות להדלקת אור או לפעולות דומות.⁴⁴

ג. כניסה לחדר

בבתי מלון רבים הכניסה לחדר נעשית באמצעות כרטיס אלקטרוני, שהשימוש בו אסור בשבת. יש לנסות להשיג מפתח ידני מבעוד מועד, או לחלופין לסתום את החור שאליו נכנסת לשונית הדלת או להדביק את הלשונית עצמה (ולתלות שלט "נא לא להפריע"). אם דרכים אלו נכשלו,

³⁴ רמ"א שם.

³⁵ כיוון שהוא שבות דשבות במקום הפסד, ערוך השולחן שז"ק ד.

³⁶ בעיה זו קיימת גם בארץ, והמנהג להדליק בפתח חדר האוכל, במקום שאינו נראה ממקום הסעודה, בעייתי ביותר. בחו"ל, מטעמי כשרות, פעמים רבות אוכלים בחדר או מחוץ למלון, כך שאפשרות זו כלל איננה רלבנטית.

³⁷ עיינו פסקי תשובות רס"ג, ט. ישנם נרות חשמל המשוקים במיוחד לצורך זה (בין השאר על ידי מכון צומת), ויש הידור מצווה בקניינים, אך יש לדעת כי לפי חלק מהפוסקים גם על נרות אלו אין לברך, ולדעת פוסקים אחרים אפשר לברך גם על תאורה רגילה.

³⁸ שו"ע או"ח רע"ב, ט. עדיף משקה אלקהולי, אך אפשר בשעת הצורך להסתפק בקפה או תה, ובשעת הדחק גם בשאר משקאות קלים (ראו פסקי תשובות רע"ב, ט).

³⁹ שמירת שבת כהלכתה שם, ט.

⁴⁰ שמירת שבת כהלכתה שם, נ"א. אמנם בשו"ת אגרות משה (או"ח ב, צה) אסר משום מראית עין. אם מפעיל עבור קבוצה שיש בה גויים, יזי אם ברור שהיה עושה זה גם עבור הגויים מצד עצמו, אין צורך בכך שיהיו רוב היהודים (שו"ע או"ח רע"ו, ו). אפשר גם לגרום לכך שיפעיל אותה עבור עצמו, כגון אם נותנים לו סיבה לרצות להגיע לקומה מסוימת (ערוך השולחן או"ח רע"ו, ט). הרב עוזיאל (שו"ת משפטי עוזיאל א, השמטות ב) התיר כאשר נער המעלית בלבד מתלווה ליהודי בדרכו, אך פוסקים אחרים פקפקו בהיתר (חלקות יעקב או"ח קמ"ד) וגם היתרו של הרב עוזיאל עצמו נאמר בשעת הדחק.

⁴¹ שו"ע או"ח רע"ו, א.

⁴² זאת משום שהפעלת המעלית אסורה בפשטות מדרבנן בלבד, ובאמירה לגוי יש "שבות דשבות" שהותרה במקום צער (מגן אברהם רע"ו, ט"ק טו; שו"ת מנחת יצחק י, כ"ט).

⁴³ שמירת שבת כהלכתה שם, סא. אמנם הפסקי תשובות (רמב"ב, ב) כתב שיש בכך זלזול בקדושת היום ולכן אסור גם מדרגות נעות אוטומטיות.

⁴⁴ פסקי תשובות רמ"א, ג; שמירת שבת כהלכתה כג, נח. כאשר משתמשים במעלית שבת, אסור לעצור או לעכב את סגירתה (שמירת שבת כהלכתה שם, נט).

אפשר בשעת הצורך לומר לגוי שיעשה זאת.⁴⁵ ועדיף לרמוז בלי להזכיר את המלאכה בפירוש (אפשר להסביר את העניין לצוות המלון כבר מערב שבת, כדי שיבינו את הרמז).⁴⁶ אם אין כל אפשרות אחרת, יש מקום לסמוך על המקילים להכניס את הכרטיס בשינוי ולמעט בכך ככל האפשר.⁴⁷

במלונות רבים, פתיחת הדלת (הן בעזרת כרטיס והן בעזרת מפתח) גורמת להדלקת התאורה והמיזוג.⁴⁸ יש להימנע מלשהות במקומות כאלו, לדאוג מבעוד מועד לכך שהמערכת האוטומטית תנותק או לכבות באופן ידני את כל האורות והמכשירים התלויים במערכת זו. אם מקבלים חדר כזה, אפשר לרמוז לגוי שיפתח את החדר, ולהיכנס אחריו.⁴⁹ כאשר פתיחת הדלת אינה מפעילה נורות להט (המכילות תיל מתכת לוהט), אפשר בשעת הדחק לפתוח אותה בשינוי כנזכר לעיל. אם ידוע שהיא מפעילה נורה כזו, אסור לפתוח את הדלת, ורק כשאין ברירה אחרת, והחלופה היא להישאר במסדרון כל הלילה וכדומה, יש מקום להקל.⁵⁰ עזיבה של החדר מותרת, גם אם היא גורמת לכיבוי של התאורה והמיזוג.⁵¹

בדומה לכך, יש לנטול את התאורה במקרה שבחדר (ולבדוק אם פתיחת ארונות או פעולות אחרות מפעילות מכשיר חשמלי). לקיחת משקה מן המיני-בר אסורה אם היא נרשמת אוטומטית במחשבי המלון.

ד. חיישני תאורה ודלתות אוטומטיות

במקומות רבים, בארץ ובחו"ל, ישנם חיישנים ומצלמות המופעלים על ידי האדם ההולך. כאשר האדם אינו מעוניין בפעולה זו ואינו נהנה ממנה, אין איסור בדבר (ורק אם החיישן מפעיל נורת להט, ראוי להימנע לכתיחה מלעלותו שלא לצורך).⁵² במלונות רבים החיישנים משמשים את האדם, כגון בפתיחת דלת המלון. כאשר אדם נהנה מפעולת החיישן, כגון בפתיחת דלת אוטומטית או בתאורה ומיזוג הנדלקים במקום חשוך (או בחדר המגורים), אסור להפעיל אותו.⁵³ לכן בכניסה למלון יש לנסות למצוא דלת צדדית, או להמתין לגוי שייכנס ואפשר יהיה להכנס עמו. רק במקום צורך גדול, כשהחיישן אינו מפעיל נורת להט, אפשר להקל בדוחק.⁵⁴ שימוש באסלה חשמלית כשאין אפשרות אחרת, או פתיחת דלת בשעת לילה מאוחרת כשאין גוי שיכול לעשות זאת. יש להשתדל, כשהדבר אפשרי, להפעיל את החיישן בשינוי.

⁴⁵ משום שמדובר ב"שבות דשבות" במקום מצווה (ש"ת מנחת יצחק י, כט). כמו כן, כאשר רומז בעקיפין, כדלקמן, אפשר שהדבר מותר גם שלא במקום צורך, עיינו במאמרם של הרב שלום יוסף גלבר והרב יצחק מרדכי רובין, 'לענין חובת מחאה בנוכחי העושה מלאכה עבור ישראל', ישרון יז, עמ' תקני-תקכה.

⁴⁶ היינו לא לומר "הלואי שמישהו היה פותח את הדלת", אלא לומר "החדר שלי נעול ואיני יכול להיכנס" (משנה ברורה שז, ס"ק עו). לחלופין, אפשר לומר לנוכחי שיאמר לנוכחי אחר (כגון לבקש מפקיד הקבלה שישלח עובד), עיינו משנה ברורה שז, ס"ק כד.

⁴⁷ משום שמדובר באיסור דרבנן בשינוי במקום צער, שיש נחום כה, ב.

⁴⁸ במקומות מסוימים התאורה והמיזוג תלויים בכרטיס המגנטי שאותו נועצים בחריץ המיועד לו בחדר. במקרה כזה יש לבקש מראש כרטיס נוסף שיישאר בחריץ שלו לאורך השבת כולה.

⁴⁹ בניגוד למקרה של פתיחת הדלת, כאן יש לאוורר בעיה של הגנה ממעשיו של הגוי. אך אפשר להקל בכך משום שהגוי התכוון בעיקר לפתיחת הדלת (וכן בדברי המשנה ברורה רג, ס"ק צט).

⁵⁰ זאת משום שבמקום צער גדול התירו חכמים לעשות מלאכה בשינוי, והפוסקים התחבטו מאוד בגדרי היתר זה (ראו אנציקלופדיה תלמודית ערך "כלאור דר", ה' 618-699). בנוסף על כך יש מקום לצרף את שיטת הרשב"א (שבת קז ע"א ד"ה הא) שהתיר לאדם לנעול את דלת ביתו גם אם בכך הוא צד צבי שנמצא שם, עיינו שו"ת יביע אומר ט, א"ח לה.

⁵¹ פעמים רבות הכיבוי נעשה רק לאחר כמה דקות, ומדובר בפסיק רשיעה דלא ניהא ליה באיסור דרבנן בגרמא. גם אם הכיבוי הוא מידי, זהו פסיק רשיעה באיסור דרבנן, שאפשר להקל בו בשעת הצורך.

⁵² טעם ההיתר הוא שיש כאן פסיק רשיעה דלא ניהא ליה, בנוסף ליסודות ההיתר המיוחדים לחיישנים שיובו להלן. ראו: מלמד להעליף א, נ; שו"ת יביע אומר ט, א"ח לה. ואמנם יש שכתבו להחמיר כאשר ההליכה גורמת למלאכה האסורה מהתורה (מאור השבת ד, י) אך מסתבר כי יש להתייחס לפעולה כזו כאל "מתעסק" ולהתיר לגמרי (שו"ת שבט הלוי ט, סט), ועיינו בפסקי תשובות רנז, ת-ח.

⁵³ פסיק רשיעה דניהא ליה אסור גם במלאכות דרבנן (שו"ת שבט הלוי ט, סח).

⁵⁴ לדעת הרב נחום אליעזר רבינוביץ, הפעלת חיישנים במלאכות דרבנן מותרת לכתחילה, משום שהאדם אינו עושה בידיו את המלאכה והיא נוצרת אנג הילוכו (עיינו בשיח נחום כה, ובחליפת מאמרים בכתב העת אמונת עתיד גיליונות 104-105). אולם דעת רוב הפוסקים לאסור (שמירת שבת כהלכתה כג, סב; פסקי תשובות שם), ורק בשעת הדחק יש לסמוך על המקילים משום שמדובר באיסור דרבנן במקום צורך (ראו במאמרו של הרב ישראל רוזן, 'חיישנים אלקטרוניים בשבת', אמונת עתיד 102). עוד יש להעיר שבדלתות המופעלות באמצעות דריכה על מפקס הנמצא מתחת לרצפה, יש להחמיר גם לדעת הרב רבינוביץ, אולם במקום ספק אפשר להקל (שיח נחום שם).

ה. מים חמים

מערכת חימום המים פועלת בבתי מלון לאורך השבת כולה, ומשום כך ראוי להימנע משימוש במים החמים.⁵⁵

ו. עירוב חצרות – טלטול בתוך המלון

כאשר ישנם כמה בתים או חדרים⁵⁶ שבהם מתגוררים יהודים, יש צורך בעירוב חצרות כדי שיהיה מותר לטלטל במרחב המשותף שביניהם (גם כאשר הוא מוקף מחיצות).⁵⁷ אם ישנם גם חדרים השייכים לגויים, יש לשכור מן הבעלים את רשותם במלון כולו.⁵⁸ כיוון שבמינוי אורחי המלון אינם שוכרים את החדר אלא רק משתמשים בו, ובעל המלון יכול להניח שם חפצים וכן להעביר את האורחים מחדר לחדר, נהגו רבים להקל ולטלטל בלי עירוב חצרות.⁵⁹

ז. חדרי אוכל ומסעדות

כאשר התשלום נעשה לפני השבת או אחריה, מותר עקרונית לאכול בחדר האוכל או במסעדה, גם אם יש גוי שרושם את הדבר כדי לחייב את האורחים.⁶⁰ אך אסור ליהנות ממלאכה שנעשית במיוחד לצורך ישראל, כגון הכנה של מנה אישית (או הוספה כמותית שנעשית עבורו ודורשת מלאכה נוספת) הכרוכה בחילול שבת, גם אם לא מבקשים מן הגוי לעשות את המלאכה.⁶¹

ח. עזיבת המלון

כמעט בלתי אפשרי לבצע עזיבה של המלון ('צ'ק אאוט') בלי לחלל שבת, ועל כן יש לתאם עם המלון מראש שלא יהיה צורך בכך. אם אדם יודע שיצטרך לעזוב את החדר עצמו כבר במהלך השבת, עליו לשים מבעוד יום את החפצים המ'מקוצים' במזווה אחת שבה גם חפצים המותרים בטלטול, ואז הוא רשאי להוציא את המזווה ולהניח אותה במקום המיועד לה.⁶²

פרק ג: טיולים וביילויים בשבת

א. הנחיות כלליות

כבר בתנן הטיול יש לדאוג לתכניה הרוחניים של השבת ולהשתדל להימצא בקרבת מניין מתפללים עם ספר תורה.⁶³ גם במהלך השבת יש להקדיש זמן ללימוד תורה ודברים שבקדושה.⁶⁴ מותר לטייל בשבת "אפילו כל היום כולו",⁶⁵ אפילו אם יש בטיול גם תועלת בריאותית, כל עוד הדבר אינו ניכר ועושה זאת דרך תענוג.⁶⁶ לכן אין לפסוע בפסיעות גסות כמנהג המהלכים לשם בריאות, אלא אם המאמץ עצמו גורם לו הנאה.⁶⁷ במקום שבו אין הנאה מעצם ההליכה בטבע אלא האדם מבקש להגיע ליעד מסוים, נכון שילך באופן שמצמצם את הטרחה.⁶⁸

⁵⁵ רוב מתקני החימום שבמסורות מחממים את המים בשיטת "מחליף חום" שיש מקום להחשיב אותו ככלי שני שאינו מבשל (הרב ישראל רוזן, "מחליפי חום" – האם כלי שני לענין שבת?, תחומין כד (תשס"ד) עמ' 348-358; ודלא כרב לוי יצחק הלפרין, חימום מים בשבת, 1:0). גם בדיד חשמל רגיל אפשר שיש כאן רק גרמא בפסיק רישיה דלא נחא ליה (שו"ת יביע אומר ד, א"ח לה), אך כל עוד אין ידוע כיצד פועלת המערכת הספציפית של אותו מלון, אין להשתמש במים החמים.

⁵⁶ חובת העירוב קיימת גם כשהחדרים נמצאים במבנה אחד, כפי שכתב הרמ"א (שסו, ב) ביחס לספינה.

⁵⁷ ה'עירוב' הינו פת השייכת לכל דרי המקום ומונחת באחד הבתים (שו"ע א"ח שסו, א). נהוג להניח אותה בבית הכנסת.

⁵⁸ כפי שכתב הרמ"א (א"ח שפב, כ) בעניין ספינה.

⁵⁹ ראו: בצל החכמה ה, קמא; הרב שלום נח סגל וייס, 'עירובי חצירות במחנה קיץ ובבתי מלון', אור ישראל מח (תשס"ז), עמ' קו-קיד; אהלי שם – אוצר פסקי עירובין קג.

⁶⁰ משום שהרישום נעשה לצורך עצמו, פסקי תשובות רעו, ז.

⁶¹ שו"ע א"ח רעו, א.

⁶² עיינו שמירת שבת כהלכתה כ, מט.

⁶³ בשו"ת שבת הלוי (ו), (כא) ראה בכך חייב גמור, ובספר אהלך באמתך (עמ' ז, הערת בן המחבר) פקפק בכך.

⁶⁴ שו"ע א"ח רצ, ב.

⁶⁵ תוספתא שבת יז, טז; רמ"א א"ח שא, ב.

⁶⁶ מן אברהם שם ס"ק ה; ערוך השולחן שם, מד; עיינו משנה ברורה שם ס"ק ז שהביא גם את דעת המחמירים.

⁶⁷ רמ"א שם, א; עטרת צבי שם, ס"ק ב. לגבי הנאה מפעילות ספורטיבית: מלמד להועיל א"ח נג; שמירת שבת כהלכתה טז, הע' קו.

⁶⁸ שו"ע א"ח שא, ג; שו"ת אגרות משה א"ח ה, יח.

כמו כן צריך המטייל לשים לב שלא ייצא מתחום שבת. בעיר שבתיה רצופים (במרחק של פחות מ-70 אמה זה מזה) התחום הוא כאלפיים אמה מקצה העיר, וביישוב שבו הבתים מרוחקים זה מזה (ואין בו עירוב) יש למדוד אלפיים אמה מכל בית בנפרד.⁶⁹ בעזרת מפה וידע הלכתי אפשר לשרטט תחום שבת גדול יותר, אך הדבר דורש עיון בהלכה ובדיקה של השטח.⁷⁰ מותר לטייל בשבת עד קצה גבול התחום על דעת שימשיך ויטייל מחוץ לגבולותיו עם יציאת השבת.⁷¹

יש להימנע (גם בתוך העירוב) מנשיאת תרמיל טיולים גדול, כמו זה שרגילים המטיילים לשאת על גבם בימות החול, משום כבוד השבת.⁷²

ב. טלטול והוצאה

ברוב האזורים בחו"ל אין עירוב, אך במקומות מסוימים קיים עירוב, וכדאי לברר זאת עם הקהילה המקומית.

אסור להוציא חפצים מרשות היחיד לרשות הרבים או לשטח פתוח אחר ('כרמלית'), וכן לטלטל את החפץ ארבע אמות מחוץ לרשות היחיד. משום כך יש לרוקן את כיסי הבגדים לפני שיוצאים מחוץ לרשות היחיד.⁷³ אסור גם לצאת עם מסטיק או סוכריה שנמצאים בפה.⁷⁴ גם בשטחים הפתוחים שמחוץ למלון או לצימר אסור לטלטל אלא אם הם מוקפים במחיצות. גם מחיצה טבעית מועילה לשם כך, דהיינו מעלה או מדרון בשיפוע המגיע לגובה עשרה טפחים בתוך אורך של ארבע אמות (שיפוע של כ-25 מעלות).⁷⁵ דיני המחיצות מורכבים למדי, ויש לבדוק כל מקרה לגופו עם אדם שלמד את הנושא.

ככלל, מותר לטלטל רק דברים שנחשבים כחלק מהלבוש, והפוסקים נחלקו בחפצים כמו שעון ומשקפי שמש.⁷⁶ אפשר להקל בכך בימינו משום שלדעות רבות אין רשות הרבים מדאורייתא (מלבד כמה מקומות, וגם לגביהם נחלקו). נהגו לטלטל מפתח בעזרת חגורה מיוחדת (שאותה אפשר לקנות או להכין עם חבל) שבה המפתח משמש כאבזם המחזיק את החגורה (אין די בקשירת המפתח לחגורה רגילה!).⁷⁷

בשעת הצורך אפשר לטלטל באופנים שונים, כגון פחות-פחות מארבע אמות או הוצאה דרך מקום פטור, אך יש ללמוד כיצד לעשות זאת כראוי.⁷⁸

ילדים ותינוקות: לכתחילה אין לשאת על הידיים שום ילד או תינוק, אך מותר לתת יד ולסייע להם בהליכה.⁷⁹ ילד שיודע ללכת (אפילו קצת), מותר במקום צורך גדול לשאת אותו על הידיים,⁸⁰ או להסיעו בעגלה (שאין בה חפצים נוספים).⁸¹ יש להזהר שלא לקחת עם הילד מוצץ או חפצים אחרים.⁸² ילד שאינו יודע ללכת, אסור לשאת אותו בשום דרך.⁸³

⁶⁹ שו"ע או"ח שצח, ו-ז.

⁷⁰ ככלל, תחום שבת הוא בצורה של ריבוע ברוחב אלפיים, כך שאפשר 'להרוויח' כארבע-מאות מטרים ב'פנינות', אלא שצורת הריבוע תלויה הן ברוחות השמים והן בצורת העיר. עיינו שו"ע או"ח שצח, א-ד.

⁷¹ שו"ע או"ח שז, ח.

⁷² שו"ע או"ח שכג, ה.

⁷³ משנה ברורה רב, ס"ק נו.

⁷⁴ שמירת שבת כהלכתה יח, ב.

⁷⁵ "תל המתלקט", שבת ק"א. אם התל מקיף שטח של יותר מקילומטר רבוע יש צורך בלפחות מחיצה מלאכותית אחת באורך של עשר אמות הנמצאת סמוך לשפתו (לא קרובה יותר משלושה טפחים ולא רחוקה יותר מעשר אמות; משנה ברורה שח, ס"ק סב).

⁷⁶ שו"ת יחזה דעת ג, כג; ילקוט יוסף או"ח שא, לה.

⁷⁷ שמירת שבת כהלכתה יח, מט.

⁷⁸ סיכום בהיר אפשר למצוא בפניני הלכה שבת כא.

⁷⁹ שו"ע או"ח שח, מא.

⁸⁰ רשות הרבים של ימינו דינה ככרמלית, ולדעת פוסקים רבים מותר לשאת בכרמלית ילד היודע ללכת. אף שלכתחילה יש להחמיר כדעת האוסרים שהם רוב הפוסקים, אפשר להקל במקום צורך (פסקי תשובות שח, נו).

⁸¹ משום שהעגלה בטלה לתינוק (שו"ת ציצן אליעזר יג, לב, ז; אך עיינו בחלקות יעקב או"ח קנט). ראוי לכתחילה לדחוף את העגלה בשניים (שמירת שבת כהלכתה יח, הע"ד).

⁸² שבת קמא ע"ב. בשעת הדחק יש מקום להקל אם הילד נמצא תמיד מעל גובה עשרה טפחים, עיינו שמירת שבת כהלכתה יח, הע"ד.

⁸³ לרוב השיטות אין הוא נחשב חי הנושא את עצמו (ביאור הלכה שח ד"ה שלא). בשעת הדחק יש לעשות שאלת חכם (שו"ת במראה הבקו, ו לט). לצורך מצוה מותר לבקש מגוי לשאת את התינוק (משנה ברורה שח, ס"ק קנד).

גם במקום שבו יש עירוב, אין לטלטל כרטיסי נסיעה המיועדים למוצאי שבת שכן הכרטיס נחשב מוקצה מחמת חסרון כיס.⁸⁴ יש שכתבו כי דרכון או תעודת זהות נחשבים מוקצה מחמת חסרון כיס,⁸⁵ אולם להלכה נראה שמותר לטלטל אותם בתוך העירוב.⁸⁶

ג. מקורות מים ורחיצה

אסור ללכת (מלבד לדבר מצווה) במקומות שבהם צריך לעבור במים, שמה יעבור על איסור אסורה של בגדיו.⁸⁷ איסור חכמים לרחוץ בנהר או בבריכה הנמצאים ברשות הרבים או בכרמלית,⁸⁸ וכן בבריכה ללא שפה אפילו כשנמצאת ברשות היחיד.⁸⁹ בבריכה עם שפה (רוב הבריכות בימינו) הנמצאת ברשות היחיד,⁹⁰ מותר מעיקר הדין לשחות עם בגד ים סינטטי (שלא גזרו בו משום סחיטה) ואף בבגד ים עשוי בד אפשר להקל אם הוא נקי.⁹¹ פוסקי אשכנז הנהיגו שלא לרחוץ אפילו בבריכה כזו, מטעמים שונים (כגון חשש סחיטת השיער).⁹² וליוצאי אשכנז ראוי לחוש לדבריהם (מלבד במקום חום וצער גדול).⁹³ למעשה, גם לבני ספרד ראוי להחמיר בדבר משום אורית השבת. יש מקום להקל לילדים בני כל העדות, בבריכה ביתית נמוכה שבה לא טובלים את כל הגוף.⁹⁴

ד. אתרי תירות

כל מקום שאליו הולכים בשבת - יש לברר מראש אם הכניסה כרוכה בשימוש במכשירים חשמליים האסורים בשבת או בצורת תשלום אסורה. מותר ללכת לאתרי תירות כגון גני חיות.⁹⁵ אך יש להימנע מביקורים במקומות העלולים לעורר צער כגון שרידי מחנות וגטאות בפולין, קברים ובתי קברות.⁹⁶ כן נוהגים שלא לפקוד קברי צדיקים ולהשתטח עליהם בשבת.⁹⁷ מותר להיכנס לתוך ספינה הקשורה לרציף כדי לטייל בה ולהתבונן במוצגים הנמצאים בתוכה.⁹⁸ מותר להסתכל במשקפת, ניידת או קבועה, ואף לכוונה כדרך שימושה.⁹⁹ כרטיסי כניסה: מותר לעונד צמידים המעידים על היתר כניסה לאתר, וכן לטלטל (כשיש עירוב) כרטיסי כניסה למקום ולהראותם לשומר,¹⁰⁰ ובלבד שנרכשו מבעוד יום.

⁸⁴ שמירת שבת כהלכתה כ, לט.

⁸⁵ שמירת שבת כהלכתה כ, ט; ארחות שבת יט, צו; ילקוט יוסף או"ח שח, א, ב.

⁸⁶ מקור האיסור הוא בדברי המשנה ברורה (שנ, ס"ק נו) שהגדיר שטרות וחוזים מסחריים, שמקפידים להצינעם, כמקוצים מחמת חסרון כיס. אולם נראה לחלק בין המקרים: א. בניגוד לשטרי מסחר, מסמכי זהות עומדים לשימוש מותר (וזהדות בכניסה למקומות מותרים), וממילא אין שייך בהם דין מוקצה. ב. במקומות רבים נוהג (ואף נדרש) להסתובב תדיר עם מסמכים אלו, וממילא אין הם מוקצים מחמת חסרון כיס. משום כך נראה שבדברי השמירת שבת כהלכתה נכונים רק במציאות שבה מסמכי הזהות שמורים כל העת במקום מוצג ומשמשים רק להליכה לבנק וכדומה, ולא במציאות המקובלת בימינו, ודאי בחו"ל. ראו: שו"ת עצי חיים או"ח כג, ברית עולם (זילבר), מוקצה מחמת חסרון כיס, ט.

⁸⁷ שו"ע או"ח שא, ג, ד.

⁸⁸ שמה יטלטל את המים (רש"י שבת מ"ב ד"ה אפילו).

⁸⁹ שמה יבנה כלי שיט (ביצה לו"ע"ב).

⁹⁰ והמים יבנה צוננים או פושרים, ולא מים חמים שחוממו בשבת או אפילו פושרים שחוממו באיסור (עיינו פסקי תשובות שכו, ב).

⁹¹ עיינו ילקוט יוסף או"ח שא, ט, ה"ע יא.

⁹² משנה ברורה שכו, ס"ק כא. ועיינו פסקי תשובות שכו, ח; שם שלט, א; שו"ת במראה הבזק ט, י.

⁹³ תשובות והנהגות א, רכב.

⁹⁴ משום שהגירה, כמוכב במקורות הנ"ל, היא דווקא על רחיצת הגוף כולו.

⁹⁵ בשו"ת יביע אומר (ד, או"ח כ) ציטט את תלמידו של בעל תרומת הדשן: "אמר מהר"י שלא ראה ארי מימי, לכן הלך בשבת לראות שני אריות שהובאו שם".

⁹⁶ כפי שאסור לקרוא ולדבר בעניינים הגורמים צער, ראו: רמ"א או"ח רפח, ב; מור וקציעה או"ח טז, ט; משנה ברורה שם, ס"ק ג.

⁹⁷ שער הגלגולים הקדמה לח; דברי תורה (מונקאטש) מהדורא א, צו.

⁹⁸ שו"ע או"ח שלט, ז.

⁹⁹ שמירת שבת כהלכתה טז, מז.

¹⁰⁰ שלוש שאלות בדבר: יש מקום להגדיר את הכרטיס מוקצה מחמת חסרון כיס, אך נראה שמלאכתו להיות ולכן אין הוא נחשב מוקצה (שו"ת מהרש"ג, קלא; שלמי יהודה עמ' קצו בשם הגר"ש אלישיב). כאשר כתובים פרטי העסקה על הכרטיס, הוא נחשב כשטרי הדיוטות שאסור לקרוא (ילקוט יוסף או"ח שו, ז-יג, ה"ע כה), ומשום כך יש שהתירו רק במקום מצווה (מהרש"ם שם). יש מקום להקל בדבר גם שלא במקום מצווה, משום שאין צורך בקריאה מדוקדקת אלא רק בהסתכלות מהירה, ולדעת ר' שלמה קלוגר הדבר מותר (ובחרת בחיים צז). כאן יש להקל יותר משום שמדובר בגיו הקורא בשטר לצורך עצמו. בעיה שלישית העלה הפסקי תשובות (שכג, ד): לדעתו כאשר רשום סכום המעות בפתק הדבר נחשב כהזכרת 'שם דמים' שנאסרה משום מקח וממכר (שו"ע או"ח שכג, ד). אך יש לפקפק בדבר משום שלא מזכיר את הדמים בפיו, וכן משום שסכום התשלום איננו מהותי לזכות הניסה (לאיש לא אכפת אם הכרטיס קנה במחיר מבצע), וכן יש מקום לחלק בין קנייה לזכות כניסה. על כל פנים מכל דברי הפוסקים הנ"ל נראה שלא חששו לבעיה זו, ומעשים בכל יום שנכנסים לגני חיות בישראל עם כרטיסים כאלו.

ה. מוזיאונים ותערוכות

חכמים אסרו לקרוא כתוביות המופיעות ליד תמונות,¹⁰¹ כדי להרחיק את האדם מקריאת מסמכים של ענייני מעון וממכר, אך לרוב הדעות מותר להסתכל בתמונות עצמן.¹⁰² כאשר קריאת הכתוביות נעשית לתענוג, ולא לצורך מקצועי, יש המקילים גם בכך, ונראה כי הנוהגים להקל בקריאת עיתונים ומגזינים יכולים לקרוא גם כתוביות אלו, ועדיף לקרוא ברפרוף בלי להתעמק בהן.¹⁰³

ו. דברי חולין

נאמר בנבואת ישעיהו: "וכבדתו מעשות דרכיך ממצוא חפצך",¹⁰⁴ ודרשו חכמים שלא ילך אדם בשבת לעשות חפצי חולין.¹⁰⁵ לכן אסור ללכת בשבת למקום שניכר כי הולכים אליו כדי לעשות מעשה האסור בשבת (כגון קניית מוצר או נסיעה) ואין אפשרות לעשותו בהיתר (אי אפשר לקנות מוצר בשבת בהיתר), אם ניכר מהתנהלותו של האדם שכוונתו לבצע פעולה זו במוצאי שבת.¹⁰⁶

משום כך אסור להיכנס לחנויות לחפש מוצרים או להתעניין במחירי מוצרים שיקנה מחר. כמו כן אסור ללכת לתחנות רכבת או אוטובוסים להתבונן בלוחות הזמנים כדי לתכנן את נסיעותיו.¹⁰⁷ פעולות אלו אסורות אם ניכר כי זו מגמתו של המטייל, אבל אם בהליכתו בדרך אגב הוא רואה מוצרים או זמנים הרי זה מותר, וכן מותר להיכנס לתחנת אוטובוס כדי להתגונן מן הקור או מן החום.¹⁰⁸

ראוי שלא לטייל בשווקים ובמקומות שבהם מתנהל מסחר (אפילו על ידי גויים), שלא יראה כאילו בא לחפש סחורה לקנייה.¹⁰⁹ אבל מותר ללכת ברחוב ולהסתכל תוך כדי הילוכו היכן נמצאת חנות או תחנה מסוימת ובלבד שלא ימתין שם בכוונה עד צאת השבת.¹¹⁰ כמו כן מותר לעבור ליד חלונות ראוה של חנויות ולהסתכל במוצרים הנמכרים שם גם אם שוקל לקנותם אחרי השבת.¹¹¹



¹⁰¹ שו"ע או"ח שז, טו.

¹⁰² שולחן ערוך הרב (שא, קונטרס אחרון ס"ק ב) הביא שתי דעות ולא הכריע, הפרי מגדים (שם, אשל אברהם ס"ק ד) נטה להקל וכן עולה במאמר מרדכי (שם ס"ק ב) וערוך השולחן (שם, ח).

¹⁰³ המגן אברהם (שא, ס"ק ד) כתב שהאיסור לא נאמר כשקורא לתענוג, והסכים עמו הפרי מגדים (שם) וכן נראה שפסק גם מהרש"ם (דעת תורה או"ח שז, טו). אמנם רבים מהאחרונים דחו את דבריו (שער הציון שם ס"ק ז), אולם למעשה רבים המקילים לקרוא עיתונים (גם כשיש בהם תמונות ואין בהם חדשות חשובות, ראו ילקוט יוסף או"ח שב, יב-יז, הע' יז), וכן יש מן הפוסקים שהתירו קריאה ברפרוף (דברי שלום או"ח ג, צ).

¹⁰⁴ ישעיהו נח, יג.

¹⁰⁵ שבת קיג ע"א.

¹⁰⁶ שו"ע שו, א ובמשנה ברורה שם ס"ק א-ג.

¹⁰⁷ שו"ע או"ח שו, א; רמ"א שם. וכן משום איסור קריאת שטרי הדיוטות.

¹⁰⁸ מג"א שם ס"ק א ובמשנה ברורה שם ס"ק א; שמירת שבת כהלכתה כט, יא (ובעה"כ שם כתב שאפילו נכנס מפני מזג האוויר, אין לקרוא את לוחות הזמנים).

¹⁰⁹ שערי תשובה שם ס"ק א.

¹¹⁰ משנה ברורה שם ס"ק א ובסימן שז ס"ק מ; שמירת שבת כהלכתה כט, ט-י.

¹¹¹ כיוון שבני אדם נהנים להסתכל בחנויות אלו, לא ניכר שבא על מנת לקנות (שמירת שבת כהלכתה כט, הע' כד).



מערך הכשרות של ארגון רבני צהר הלכה • שקיפות • אמינות

הקפדה על רמת השגחה גבוהה

אמינות ויחסי אנוש בריאים בין בעלי המסעדות למערך ההשגחה

מערכת טכנולוגית ייחודית מונחית G.P.S.
המאפשרת בקרה אחר עבודת ההשגחה בפריסה ארצית

הגדלנו את מעגל שומרי הכשרות בישראל

אלפי מנות ביום מוגשות במסעדות הפועלות תחת השגחת מערך הכשרות של ארגון רבני צהר



מעוניינים לאכול כשר בפיקוח צהר?

רשימת המסעדות ובתי העסק שתחת השגחת 'צהר פיקוח מזון'
נמצאת באתר מערך הכשרות של צהר

בעל/ת מסעדה, מעוניין/ת בכשרות אמינה, איכותית ומוקפדת?

G מערך הכשרות של צהר | f צהר פיקוח מזון | 073-3321901 | ✉ kashrut@tzohar.org.il

טסים לחו"ל, יש לכם שאלות בנוגע לכשרות ואתם מחפשים תשובה מרב מוסמך?

▶ הירשמו לקבוצת הוואטסאפ צהר לכשרות בחו"ל! ◀

מענה מהיר לשאלות כשרות ליוצאים לחו"ל.

תוכלו להצטרף לקבוצה באתר 'צהר פיקוח מזון'

טסים להודו?

מזמנים להרצאה של ראש מערך הכשרות, הרב אורן דובדבני, על שמירת כשרות בהודו.

יום ראשון | י"א תמוז (24.6) | 19:00 | מסעדת דוסה בר, בן יהודה 188 תל אביב

▶ הרשמה במייל ◀

מעוניינים בהרצאה על כשרות בחו"ל?

שריינו מקום, אספו חברים ופנו אלינו במייל

רוצים להפיץ את החוברת 'צהר לכשרות בחו"ל'?

היכנסו לאתר 'צהר פיקוח מזון' או חפשו 'כשרות צהר' בגוגל



חוכשה מהנה